

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Το Φαινόμενο της Παρανόησης κατά τη Γλωσσική
Επικοινωνία: Παρανοήσεις στις Συνομιλίες μεταξύ Φυσικών
Ομιλητών της Ελληνικής Γλώσσας**

Στυλιανή Φραγκοπούλου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Στέργιος Χατζηκυριακίδης**

Ιούνιος 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Το Φαινόμενο της Παρανόησης κατά τη Γλωσσική
Επικοινωνία: Παρανοήσεις στις Συνομιλίες μεταξύ Φυσικών
Ομιλητών της Ελληνικής Γλώσσας**

Στυλιανή Φραγκοπούλου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Στέργιος Χατζηκυριακίδης**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία, από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιούνιος 2018

ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ

Περίληψη

Στόχος αυτής της μεταπτυχιακής διατριβής ήταν να διερευνηθεί το φαινόμενο της παρανόησης κατά την προφορική γλωσσική επικοινωνία μεταξύ φυσικών ομιλητών της Κοινής Νέας Ελληνικής, να αναδειχθούν οι μηχανισμοί που λειτουργούν κατά την εμφάνιση του φαινομένου και να εκτιμηθεί η επίδρασή του στην ποιότητα της ανθρώπινης επικοινωνίας. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της παρατήρησης, η οποία οδήγησε στην καταγραφή και στη μελέτη παρανοήσεων που προέκυψαν σε καθημερινές ανεπίσημες συνομιλίες και σε δημόσιες συζητήσεις που αναμεταδίδονταν τηλεοπτικά. Επίσης καταγράφηκαν τα περιστατικά παρανόησης που εμφανίζονται σε αντίστοιχες συνομιλίες που συμπεριλαμβάνονται στο Corpus Προφορικού Λόγου του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

Η ανάλυση των δεδομένων οδήγησε στο συμπέρασμα ότι κατά κανόνα η παρανόηση γίνεται αντιληπτή και συνήθως επιδιώκεται και επιτυγχάνεται η επίλυσή της από τους συνομιλητές με γλωσσικά μέσα, οπότε η ποιότητα της επικοινωνίας δεν μεταβάλλεται. Για την υπέρβαση της παρανόησης φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντική η αποσαφήνιση του νοήματος κατά τον ομιλητή από τον ίδιο τον ομιλητή. Ωστόσο η πλήρης μελέτη του φαινομένου προϋποθέτει από τη μια τη διεξαγωγή ποσοτικής έρευνας και από την άλλη τη συνδρομή των κοινωνικών επιστημών.

Summary

The aim of this M.A. dissertation was the investigation of the phenomenon of misunderstanding during oral linguistic communication between natural speakers of Modern Greek, the emergence of the mechanisms that function when the phenomenon arises and the evaluation of its influence on the quality of human communication. For this purpose we used the method of observation through which we noted down and studied misunderstandings that occurred in everyday unofficial conversations and public conversations that were broadcasted on television programs. Moreover we noted down misunderstandings that occur in similar conversations which are included in the Corpus of Spoken Greek of the Institute of Modern Greek Studies (Manolis Triandaphyllidis Foundation).

Data analysis led to the conclusion that misunderstanding is typically noticed and the interlocutors usually aim at solving it by linguistic means, so communication quality does not change. It seems that the clarification of the speaker meaning by the speaker himself is especially important in order for the misunderstanding to be overcome. However, a complete study of the phenomenon requires a quantitative research on the one hand and the contribution of social sciences on the other.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα μου καθηγητή κύριο Στέργιο Χατζηκυριακίδη, κυρίως για τη διακριτικότητα και την ανοχή που έδειξε στην ιδιόρρυθμη διαχείριση του χρόνου από τη πλευρά μου. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη) και ιδιαίτερα την καθηγήτρια κα Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου και την ερευνητική της ομάδα, που μου παραχώρησαν υλικό από το Corpus Προφορικού Λόγου για τις ανάγκες της διατριβής μου. Τέλος, ευχαριστώ θερμά όλους εκείνους που, από αγάπη και μόνο, με στήριξαν –ο καθένας με τον τρόπο του – και έτσι συνέβαλαν στην ολοκλήρωση αυτής της μεταπτυχιακής διατριβής.

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	1
1.1	Ορισμός.....	1
2	Η φιλοσοφική διαμάχη για τη γλώσσα	3
2.1	Η Προτασιακή θεωρία	3
2.2	Οι θεωρίες για τη γλωσσική «χρήση».....	4
2.3	Η θεωρία του Grice – Το νόημα κατά τον ομιλητή και τα υπονοήματα.....	4
3	Έρευνα και Ανάλυση: Βιβλιογραφική Επισκόπηση	6
3.1	Η θεωρία των συνομιλιακών υπονοημάτων του Grice.....	12
3.2	Το μοντέλο της Weigand: Διαλογικές Στρατηγικές Δράσης (dialogic action games)..	15
4	Ανάλυση Δεδομένων	17
4.1	Δεδομένα και Μεθοδολογία.....	17
4.2	Παρανοήσεις σε καθημερινές συζητήσεις.....	18
4.3	Παρανοήσεις σε δημόσιες τηλεοπτικές συζητήσεις.....	23
5	Η επίλυση των παρανοήσεων – Συμπεράσματα	28
6	Επίλογος	31
Παράρτημα		32
A	Δείγματα Παρανοήσεων	32
A.1	Παρανοήσεις που καταγράφηκαν έπειτα από παρατήρηση.....	32
A.2	Παρανοήσεις που εντοπίστηκαν στο υλικό του Corpus Προφορικού Λόγου του ΙΝΣ...35	
A.3	Απομαγνητοφωνημένες τηλεοπτικές συζητήσεις από το διαδίκτυο.....	41
Βιβλιογραφία		46

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Το αποτέλεσμα της επικοινωνίας δύο ή περισσότερων ανθρώπων που συνομιλούν δεν είναι πάντα το επιθυμητό. Στη βιβλιογραφία απαντά μια ποικιλία όρων που επιχειρούν να εκφράσουν συνοπτικά τη δυσκολία ή την αποτυχία της γλωσσικής επικοινωνίας, ο επικρατέστερος από τους οποίους είναι ο όρος *παρανόηση*. Με τον όρο *παρανόηση* αποδίδεται στα ελληνικά ο αγγλικός όρος *misunderstanding*, ο οποίος χρησιμοποιείται σε ευρεία κλίμακα στη διεθνή βιβλιογραφία.

1.1 Ορισμός

Ο πιο περιεκτικός και εύστοχος ορισμός που διαθέτουμε για την παρανόηση είναι αυτός που μας παρέδωσε η Humphrey- Jones (Σύμφωνα με τους House et al, 2003)

«A misunderstanding occurs when a communication attempt is unsuccessful because what the speaker intends to express differs from what the hearer believes to have been expressed.»

(«Παρανόηση προκύπτει όταν μια απόπειρα επικοινωνίας είναι ανεπιτυχής επειδή αυτό που ο ομιλητής έχει την πρόθεση να εκφράσει διαφέρει από αυτό που ο ακροατής πιστεύει ότι έχει εκφραστεί»).

Ο Yus (1999b) συμπληρώνει τον παραπάνω ορισμό και ορίζει την παρανόηση ως « α) την αδυναμία του αποδέκτη να επιλέξει μία ερμηνεία, ανάμεσα σε όλες τις δυνατές ερμηνείες που μπορεί να έχει ένα ερέθισμα μέσα σε ένα περικείμενο (context) C, η οποία να είναι ακριβώς η ερμηνεία την οποία σκοπεύει να εκφράσει αυτός που απευθύνει το μήνυμα και β) την αδυναμία του αποδέκτη να επεξεργαστεί με το βέλτιστο τρόπο την περικείμενη πληροφορία (contextual information) που εκπέμπει το κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον, όπως ήταν, χωρίς οποιαδήποτε προηγούμενη σκοπιμότητα στη μετάδοσή της».

Σύμφωνα με τον πρώτο ορισμό η ευθύνη για την παρανόηση μπορεί να βαρύνει οποιονδήποτε από τους δύο: είτε τον ομιλητή, είτε τον ακροατή. Μάλιστα κάποιοι

ερευνητές, όπως ο Dua (House et al, 2003) ταξινομούν τις παρανοήσεις σε κατηγορίες ανάλογα με το αν είναι υπεύθυνος ο ομιλητής ή ο ακροατής. Ο δεύτερος ορισμός εστιάζει στην έλλειψη ικανότητας του ακροατή να ερμηνεύσει σωστά το μήνυμα του συνομιλητή του. Ο ίδιος ο συντάκτης του ορισμού αυτού ωστόσο διευκρινίζει στη συνέχεια ότι συχνά είναι οι επιλογές του ομιλητή που εμποδίζουν τον ακροατή να ερμηνεύσει σωστά το εκφώνημα (Yus, 1999b: 219).

Κεφάλαιο 2

Η Φιλοσοφική Διαμάχη για τη Γλώσσα

Η προσέγγιση του φαινομένου της παρανόησης εντάσσεται στο πλαίσιο της μελέτης της γλωσσικής επικοινωνίας γενικότερα. Στο πεδίο αυτό έχουν διατυπωθεί ποικίλες και πολλές φορές αμοιβαία αντικρουόμενες φιλοσοφικές θεωρίες, οι οποίες έχουν ασκήσει επιρροή και στο χώρο της γλωσσολογίας, καθώς προσφέρουν πολύτιμα εργαλεία στους ερευνητές της γλωσσικής επικοινωνίας αλλά και επηρεάζουν την οπτική τους. Στη συνέχεια παραθέτουμε συνοπτικά κάποιες από τις διατυπώσεις των φιλοσοφικών αυτών προσεγγίσεων οι οποίες δυνητικά ρίχνουν φως στο φαινόμενο της παρανόησης και γι' αυτό έχουν αξιοποιηθεί από τους ερευνητές της γλώσσας.

2.1 Η προτασιακή θεωρία

Αναφερόμαστε στην θεωρία αυτή, παρόλο που δεν εστιάζει στην επικοινωνιακή πλευρά της γλώσσας, διότι η διάκριση μεταξύ εκφωνήματος και αφηρημένου νοήματος που υιοθετεί, αποτελεί βασική αρχή σε κάποιες έρευνες, όπως για παράδειγμα της Humphreys – Jones (1986).

Η προτασιακή θεωρία βασίζεται στην παραδοχή ότι κάθε ακολουθία λέξεων που έχει νόημα, έστω “S”, διαφέρει από μια άλλη ακολουθία λέξεων που στερείται νοήματος επειδή:

«Υπάρχει ένα αφηρημένο περιεχόμενο, μια (αφηρημένη) πρόταση, έστω P, με την οποία η ακολουθία S έχει ορισμένη ειδική σχέση. Η S είναι πρόταση συγκεκριμένης γλώσσας. [...] Η σχέση συχνά ονομάζεται έκφραση· οι φιλόσοφοι συνηθίζουν να λένε ότι

οι (γλωσσικές) προτάσεις (*sentences*) εκφράζουν (αφηρημένες) προτάσεις (*propositions*¹).» (Lycan, 2007: 139)

Σύμφωνα με τον Moore (Lycan, 2007: 141), η κατανόηση μιας γλωσσικής πρότασης S ταυτίζεται με την «σύλληψη» μιας αφηρημένης πρότασης P την οποία εκφράζει η S. Αντίστοιχα η πολυσημία - που, όπως θα δούμε στη συνέχεια, συνδέεται στενά με την παρανόηση, - προκύπτει επειδή μία (γλωσσική) πρόταση μπορεί να συνδέεται με σχέση έκφρασης με περισσότερες από μία (αφηρημένες) προτάσεις (*propositions*). (πρβλ. Lycan, 2007: 137)

2.2 Οι θεωρίες για τη γλωσσική «χρήση»

Η έμφαση στις αφηρημένες προτάσεις προκάλεσε ενστάσεις. Οι Wittgenstein και Austin (Lycan, 2007), διαφώνησαν με αυτήν την προσέγγιση της λειτουργίας της γλώσσας, επεσήμαναν την κοινωνική διάσταση της χρήσης της γλώσσας και συσχέτισαν το εκφώνημα με την επιτέλεση πράξης. Ο Wittgenstein μάλιστα υποστήριξε ότι η γλωσσική δραστηριότητα παρουσιάζει αναλογίες με τη συμμετοχή σε ένα παιχνίδι: Και στα δύο υπάρχουν «κανόνες συμβατικά θεσπισμένοι». «Έτσι το νόημα μιας γλωσσικής έκφρασης συνίσταται από τους σιωπηρούς κανόνες που διέπουν την ορθή συνομιλιακή χρήση της» (Lycan, 2007: 153) Η ένσταση που διατυπώνει ο Lycan (2007: 157) ως προς αυτή την άποψη είναι ότι η θεωρία αυτή δεν μπορεί να εξηγήσει την ικανότητα των ανθρώπων να κατανοούν προτάσεις που δεν έχουν δει ή ακούσει ξανά ή προτάσεις μεγάλου μήκους. Ωστόσο η κοινωνική λειτουργία της γλώσσας θεωρείται πλέον δεδομένη στο χώρο της πραγματολογίας ως κλάδου της γλωσσολογίας (πρβλ. Κανάκης, 2007) και η έννοια της κοινωνικής σύμβασης ως παράγοντα που επηρεάζει τη χρήση της γλώσσας απαντά σε έργα ερευνητών της παρανόησης όπως η Weigand (1999).

2.3 Η θεωρία του Grice- Το νόημα κατά τον ομιλητή και τα υπονοήματα

---

¹ Η απόδοση των όρων *sentence* και *proposition* ανήκει στον Γ. Μαραγκό, μεταφραστή του βιβλίου του Lycan.

Ο Grice (Lycan, 2007) διαφοροποιείται και από τις δύο προηγούμενες θεωρίες και κάνει λόγο για το «νόημα κατά τον ομιλητή». Πρόκειται για το νόημα που αποκτά ένα εκφώνημα στο νου του ομιλητή και σχετίζεται με την *επικοινωνιακή πρόθεση* του τελευταίου και γενικότερα με τη νοητική και ψυχολογική κατάστασή του σε δεδομένη στιγμή. Το νόημα κατά τον ομιλητή είναι πολύ πιθανό να διαφέρει από το «σταθεροτυπικό νόημα της (γλωσσικής) πρότασης». (Lycan, 2007: 168)

Βασική συμβολή του Grice στη μελέτη της γλώσσας αποτελεί η *αρχή της συνεργασίας* που εισηγήθηκε καθώς και η θεωρία του για τα *συνομιλιακά υπονοήματα*, η οποία ρίχνει φως και στο φαινόμενο της παρανόησης.

Η αρχή της συνεργασίας (cooperative principle) του Grice αποδίδεται στα ελληνικά από τον Κ. Κανάκη (2012) ως εξής:

«Να είναι η συνεισφορά σου στη συνομιλία η απαιτούμενη, σύμφωνα με το σημείο όπου εμφανίζεται και με τον αναγνωρισμένο στόχο ή κατεύθυνση της συνομιλίας στην οποία συμμετέχεις».

Η αρχή της συνεργασίας εφαρμόζεται με την τήρηση των λεγόμενων *συνομιλιακών αξιωμάτων*, τα βασικότερα από τα οποία αναφέρονται στην ποσότητα, την ποιότητα, τη συνάφεια και τον τρόπο που χαρακτηρίζει τη συμβολή του ομιλητή σε μια συνομιλία. Η παραβίαση των αξιωμάτων αυτών παράγει τα *συνομιλιακά υπονοήματα*, δηλαδή μηνύματα που επιδιώκει ο ομιλητής να κατανοήσει ο ακροατής χωρίς να τα εκφράζει ο ίδιος ευθέως. Τα υπονοήματα συνιστούν έναν έμμεσο τρόπο επικοινωνίας και υπό αυτό το πρίσμα συνδέονται στενά με την παρανόηση από κάποιους μελετητές του φαινομένου. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Yus (1999a) και Bonnefon et al (2011), οι οποίοι μάλιστα έχουν διαφορετική θεωρία ο καθένας ως σημείο εκκίνησης.

Κεφάλαιο 3

Έρευνα και Ανάλυση: Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Το 1986 η Humphreys- Jones (Humphreys-Jones, 1986) παρουσίασε μια ταξινόμηση των επιτυχών και ανεπιτυχών προσπαθειών επικοινωνίας καθώς και τις μεθόδους με τις οποίες οι συνομιλητές διαχειρίζονται την αποτυχία στην επικοινωνία. Η δημοσίευσή της βασίστηκε στα πορίσματα της έρευνάς της, κατά την οποία συνέλεξε με τη μέθοδο του ημερολογίου και μελέτησε 100 αποσπάσματα διαλογικών κειμένων. Ένα από τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η ερευνήτρια είναι ότι «όταν ο ομιλητής έχει διατυπώσει ένα εκφώνημα (utterance), το οποίο σαφώς και σκόπιμα εκφράζει μία αφηρημένη πρόταση (proposition), τότε ο ακροατής μπορεί ποικιλότροπα α) να καταλάβει ορθά την αφηρημένη πρόταση που εκφράζεται, β) να αποτύχει να καταλάβει την αφηρημένη πρόταση εντελώς και γ) να παρανοήσει την αφηρημένη πρόταση.

Την ίδια περίοδο που η Humphreys- Jones προσέγγιζε την παρανόηση με όρους που θυμίζουν την προτασιακή θεωρία, οι Sperber & Wilson (1986, στο Yus, 1999a) διατύπωναν τη *θεωρία της συνάφειας* (relevance theory). Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή ο αποδέκτης ενός εκφωνήματος δεν αποκωδικοποιεί απλώς την γλωσσικά κωδικοποιημένη πληροφορία. Κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης, επεξεργάζεται τα εισερχόμενα λεκτικά και μη λεκτικά ερεθίσματα και αναζητά σχέσεις συνάφειας. Μέσω της αναζήτησης αυτής κάνει υποθέσεις και οδηγείται στην τελική επιλογή της ερμηνείας του εκφωνήματος, την οποία θεωρεί ότι είχε την πρόθεση ο ομιλητής να εκφράσει. Επειδή, όμως υπάρχει το ενδεχόμενο η επιλογή αυτή να μην ταυτίζεται με την πραγματική επιλογή ερμηνείας από την πλευρά του ομιλητή, προκύπτουν παρανοήσεις. (Yus, 1999a)

Ο Yus (1999a: 502 κεξ.) επιχειρώντας να ερμηνεύσει τις περιπτώσεις προβλημάτων στην επικοινωνία αναφέρει ως πιθανές αιτίες παρανόησης την εσφαλμένη αντιστοίχιση με το αντικείμενο αναφοράς του εκφωνήματος, την αμφισημία και την εσφαλμένη ερμηνεία της άμεσης έκφρασης ως έμμεσης έκφρασης που υπονοεί κάτι. Επίσης ονομάζει την παρανόηση στις περιπτώσεις αυτές *εναλλακτική κατανόηση (alternative understanding)*, επειδή οι διεργασίες που γίνονται είναι ίδιες με αυτές που γίνονται και όταν ο ακροατής κατανοεί σωστά το μήνυμα που θέλει να του μεταδώσει ο ομιλητής.

Ο Sperber (Bou- Franch, 2002) αναφέροντας τύπους ακροατή συνδέει με την επιτυχία της επικοινωνίας τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει ο ακροατής τον ομιλητή και κυρίως το βαθμό στον οποίο τον εμπιστεύεται τόσο ως προς τις προθέσεις του όσο και ως προς την ικανότητά του να εκφραστεί γλωσσικά. Αν τον εμπιστεύεται απόλυτα, με αφέλεια, συχνά παρανοεί αυτά που ακούει, γιατί δεν προσπαθεί να ερμηνεύσει τα εκφερόμενα. Αν πάλι είναι υπερβολικά επιφυλακτικός ή και καχύποπτος αναζητά πίσω από κάθε λέξη μια άλλη ερμηνεία πράγμα που επίσης δυσχεραίνει την επικοινωνία.

Μία δεκαετία περίπου αργότερα, το 1995, η Thomas - σύμφωνα με την προσέγγιση του Κ. Κανάκη (2007) – διατυπώνει την άποψη ότι «η δημιουργία της σημασίας είναι κατασκευή, δηλαδή μια δυναμική διαδικασία που εμπλέκει τη διαπραγμάτευση της σημασίας μεταξύ των συνομιλούντων, το φυσικό, κοινωνικό και γλωσσικό περιβάλλον του εκφωνήματος, καθώς και την πιθανή σημασία του εκφωνήματος (εφόσον το δυναμικό ενός εκφωνήματος εκτός συμφραζομένων είναι συνήθως εξαιρετικά ευρύ)».

Ο Raparort (2002) αναδεικνύει δύο βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν το φαινόμενο της παρανόησης: Την αναπαράσταση (representation) και τη διαπραγμάτευση (negotiation). Σύμφωνα με τον Raparort η παρανόηση είναι ο κανόνας στην καθημερινή επικοινωνία και όχι η εξαίρεση εφ' όσον ο καθένας από εμάς έχει στον εσωτερικό του κόσμο μια διαφορετική αναπαράσταση της πραγματικότητας και κανένας δεν μπορεί να αντιληφθεί ακριβώς τι εννοεί ο συνομιλητής του με αυτό που λέει. Το γεγονός ότι κατορθώνουμε τελικά να συνεννοηθούμε οφείλεται στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης η οποία είναι μέρος της γλωσσικής επικοινωνίας. Η διαπραγμάτευση δίνει τις επιπλέον διευκρινίσεις που απαιτούνται ώστε η απόκλιση ανάμεσα σε αυτό που θέλει να εκφράσει ο ομιλητής και αυτό που προσλαμβάνει ο ακροατής να είναι αμελητέα και να μην μπορεί να προκαλέσει σοβαρές συνέπειες.

Γενικότερα στα κείμενα διαφόρων ερευνητών συναντούμε την άποψη ότι το νόημα δεν καθορίζεται τελεσίδικα από αυτόν που εκφέρει μια φράση, αλλά διαμορφώνεται μέσω της συνεργασίας των συνομιλητών. Ο Healey (1995) μάλιστα περιγράφει συγκεκριμένα μοντέλα που περιγράφουν το φαινόμενο του διαλόγου μέσα από αυτό το πρίσμα, όπως το *συλλογικό μοντέλο* (collaborative model). Το μοντέλο αυτό στηρίζεται στην αρχή ότι ο διάλογος δεν ισοδυναμεί με διαδοχικές αυτόνομες προτάσεις. Αντιθέτως οι άνθρωποι που συμμετέχουν σε μια συνομιλία υποτίθεται ότι έχουν ήδη κάποια κοινά σημεία τα οποία η άποψη αυτή ονομάζει *κοινό έδαφος* (common ground). Οι συνομιλητές εκφέροντας προτάσεις την κατάλληλη στιγμή ο καθένας συνεισφέρουν σε αυτό το κοινό έδαφος και το επαυξάνουν.

Σύμφωνα με τον Healey (1995: 70) το συλλογικό μοντέλο (collaborative model) αντλεί από το βασικό πλαίσιο που έχει αναπτυχθεί γύρω από την *ανάλυση συνομιλίας* (Conversation Analysis), αλλά διαφοροποιείται από αυτήν. Ο ερευνητής που εφαρμόζει την ανάλυση συνομιλίας απορρίπτει τις «συμβατικές κατηγορίες ανάλυσης» και αντλεί δεδομένα αποκλειστικά από συνομιλίες που προκύπτουν με φυσικό τρόπο σε πραγματικές συνθήκες. Οι διάλογοι στην έρευνα αυτού του τύπου μεταγράφονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να καταγράφονται ακόμη και οι κινήσεις ή οι παύσεις των ομιλητών. (Healey, 1995: 64). Σύμφωνα με το ερευνητικό πρόγραμμα *Γλωσσική Διεπίδραση και Ανάλυση Συνομιλίας* του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών², «Η Ανάλυση Συνομιλίας, με καταβολές στην εθνομεθοδολογία, εστιάζεται στην καθημερινή συνομιλία ως κοιτίδα συγκρότησης της κοινωνικής πραγματικότητας και επιδιώκει να συλλάβει τις 'μεθόδους' με τις οποίες τα ίδια τα συνομιλούντα άτομα δημιουργούν, από εκφώνημα σε εκφώνημα, την κανονικότητα της γλωσσικής διεπίδρασης».

Άλλοι ερευνητές, όπως για παράδειγμα ο Rehbein (2006) επισημαίνουν τη σημασία του πολιτισμικού παράγοντα (cultural). Εφ' όσον μία συγκεκριμένη εκφορά λόγου ερμηνεύεται σύμφωνα με το συγκεκριμένο και την περίσταση, είναι λογικό όταν οι συνομιλητές έχουν διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο να οδηγηθούν σε παρανόηση καθώς οι πολιτισμικές διαφορές μπορεί να οδηγούν σε διαφορετικές γλωσσικές επιλογές για την επίτευξη του ίδιου στόχου ή σε διαφορετικές ερμηνείες της ίδιας γλωσσικής έκφρασης και της απόδοσης διαφορετικής πρόθεσης. Ο Rehbein αναφέρεται

---

² http://www.ins.web.auth.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=130&Itemid=148&lang=el

σε συνομιλητές από τους οποίους ο ένας είναι φυσικός ομιλητής της γλώσσας στην οποία γίνεται ο διάλογος και ο άλλος όχι. Ωστόσο τηρουμένων των αναλογιών το ίδιο φαινόμενο μπορεί να προκύψει και μεταξύ φυσικών ομιλητών της ίδιας γλώσσας.

Στο πλαίσιο των πολιτισμικών διαφορών κάποιοι φτάνουν στο σημείο να ισχυριστούν ότι ακόμη και η διαφορά φύλου αποτελεί παράγοντα που δυσχεραίνει την επικοινωνία και αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης παρανοήσεων. Χαρακτηριστικός είναι ο τίτλος του σχετικού βιβλίου της Tannen (1991) *You just don't understand: Women and men in conversation*. (Weigand, 1999)

Οι Hirst et al (1993) προτείνουν ένα συγκεκριμένο μοντέλο περιγραφής του φαινομένου της παρανόησης αξιοποιώντας έναν συνδυασμό των προηγούμενων παραγόντων καθώς λαμβάνουν υπ' όψιν τους και τη λειτουργία της διαπραγμάτευσης για την εξαγωγή του νοήματος και το ρόλο των κοινωνικών συμβάσεων που επηρεάζουν τις προσδοκίες των συνομιλητών. Οι κοινωνικές συμβάσεις αφορούν μεταξύ άλλων και τις ενέργειες που απειλούν ή διαφυλάττουν την έννοια του προσώπου (notion of face), έτσι όπως την αναλύει ο Goffman στη θεωρία του (Brown, 2015). Επίσης συμπεριλαμβάνουν τους περιορισμούς που επιβάλλουν οι κανόνες ευγενείας – φαινόμενο που το έχει μελετήσει η θεωρία της ευγένειας.

Η θεωρία της ευγένειας διατυπώθηκε από τους Levinson & Brown το 1987 και συνδέεται στενά με τη θεωρία του Goffman, ο οποίος σύμφωνα με την Brown (2015) διατυπώνει την υπόθεση ότι κάθε άνθρωπος έχει ένα «πρόσωπο» (face) στο δημόσιο χώρο, δηλαδή μια αίσθηση αυτοσεβασμού που δηλώνεται δημόσια. Αυτή η αίσθηση συνδέεται από τη μια με την επιθυμία για αναγνώριση από τους άλλους και από την άλλη με την επιθυμία να μην προσβάλλει τους άλλους. Το «πρόσωπο» του ανθρώπου είναι διαρκώς εκτεθειμένο σε κίνδυνο και για να διαφυλαχθεί είναι απαραίτητες οι στρατηγικές ευγένειας στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις του.

Οι Levinson & Brown (Brown, 2015) αξιοποίησαν την έννοια του προσώπου (face) του Goffman, αλλά την μετέβαλαν εν μέρει και τη συνδύασαν με την έννοια της λογικής (rationality), χάρη στην οποία ο άνθρωπος μπορεί να εντοπίσει τα γλωσσικά μέσα με τα οποία μπορεί να επιτύχει τους επικοινωνιακούς του στόχους. Το μοντέλο τους εξηγεί «πώς οι ομιλητές δομούν ευγενικά εκφωνήματα σε διαφορετικά συγκεκριμένα μέσω της

αποτίμησης τριών κοινωνικών παραγόντων: την σχετική ισχύ του ομιλητή και του ακροατή, την κοινωνική απόσταση ανάμεσά τους» και το βαθμό στον οποίο απειλείται το πρόσωπο του συνομιλητή. (Brown, 2015)

Με σημείο εκκίνησης τη θεωρία της ευγένειας, έχει μελετηθεί ο βαθμός σύνδεσης των γλωσσικών μηχανισμών της ευγένειας με το φαινόμενο της παρανόησης. Η έρευνα αποκάλυψε ότι οι θεωρούμενοι ευγενικοί τρόποι έκφρασης συνδέονται με πιο έμμεσες και άρα πιο ασαφείς εκφράσεις, γι' αυτό και αυξάνουν τον κίνδυνο παρανόησης ακόμη και σε εξαιρετικά κρίσιμες καταστάσεις με οδυνηρές συνέπειες. (Bonneton et al, 2011)

Η Weigand κάνει λόγο γενικότερα για συμβάσεις, όχι αποκλειστικά κοινωνικές, οι οποίες επηρεάζουν τις γλωσσικές μας επιλογές ακόμη και τους έμμεσους τρόπους έκφρασης. Επίσης επισημαίνει τη σημασία των στόχων και αναγκών των συνομιλητών στη διαδικασία της επικοινωνίας, άποψη που τη συναντούμε και αλλού: Όταν οι ανάγκες και οι στόχοι των συνομιλητών διαφέρουν σημαντικά, τότε ο ακροατής συχνά δεν δίνει την απαραίτητη προσοχή και παρανοεί. (Bou- Franch, 2002)

Ο Schegloff (Weigand, 1999) κάνει λόγο για δύο τύπους προβλημάτων κατά την επικοινωνία. Διακρίνει αυτά που οφείλονται σε διαφοροποιήσεις σε επίπεδο κοινωνικής, πολιτισμικής και γλωσσικής έκφρασης από αυτά που προκύπτουν χωρίς να υπάρχουν τέτοιου είδους διαφορές. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση πιθανές αιτίες μιας παρανόησης μπορεί να είναι η ασάφεια ως προς το αν ο ομιλητής αστειεύεται η μιλά σοβαρά και η αμφισβητήσιμη έκφραση του ομιλητή.

Η Edda Weigand (1999: 768) επιχειρώντας να ορίσει την τυπική περίπτωση (standard case) της παρανόησης διαχωρίζει την έννοια του «λάθους» (error) από την έννοια της «παρανόησης» (misunderstanding). Επίσης θεωρεί βασικό στοιχείο της παρανόησης το ότι αυτός που παρανοεί δεν αντιλαμβάνεται ότι παρανοεί, δεν το συνειδητοποιεί. Γι' αυτό και θεωρεί ότι η παρανόηση διαφέρει από τη μη κατανόηση (non-understanding), της οποίας έχει συνείδηση αυτός στον οποίο συμβαίνει, είτε το ομολογεί είτε το αποκρύπτει. Επίσης η παρανόηση μπορεί να ξεπεραστεί με το διάλογο οπότε επέρχεται ξανά αρμονία στην επικοινωνία. Γι' αυτό το λόγο η Weigand τη διακρίνει ως κάτι διαφορετικό από την αποτυχημένη ή προβληματική επικοινωνία την οποία αποκαλεί miscommunication (1999: 770).

Το μοντέλο της Weigand (1999) αξιοποιεί τις στρατηγικές των ομιλητών που η ίδια ονομάζει *διαλογικές στρατηγικές δράσης* (dialogic action games). Βασικό χαρακτηριστικό των στρατηγικών αυτών είναι η προσπάθεια των συνομιλητών να φτάσουν σε ένα σημείο αμοιβαίας κατανόησης κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας τους. Η προσπάθεια αυτή υποστηρίζεται από την ίδια τη φύση του ανθρώπου που κινητοποιείται από την επιθυμία ικανοποίησης των στόχων του. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο σκοπός του ανθρώπου είναι να επικοινωνήσει.

Οι διαλογικές στρατηγικές δράσης διακρίνονται σύμφωνα με τη Weigand σε τρεις κατηγορίες: Η πρώτη αφορά την περίπτωση συνομιλητών που κατανοούν ο ένας τον άλλο, η δεύτερη κατηγορία αφορά τις παρανοήσεις και η τρίτη την περίπτωση της έλλειψης κατανόησης με την προϋπόθεση ότι αυτό επισημαίνεται από τον συνομιλητή. Και στις τρεις αυτές περιπτώσεις η επικοινωνία μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής αφού καταλήγει σε αρμονία (harmony). Η αρμονία αυτή είτε ήταν ήδη εδραιωμένη, είτε επιτυγχάνεται με το διάλογο.

Σε ό,τι αφορά τις παρανοήσεις η Weigand (1999) διακρίνει αυτές που οφείλονται σε παρανόηση των γλωσσικών μέσων από αυτές που οφείλονται σε παρανόηση των προθέσεων του συνομιλητή. Επίσης σημαντικός παράγοντας παρανόησης θεωρείται η αδυναμία εξαγωγής ορθών συμπερασμάτων από την πλευρά του εκάστοτε ακροατή, αδυναμία που όμως δεν ταυτίζεται με κανενός είδους ανικανότητα, αλλά θεωρείται φυσική και αναπόφευκτη σε κάποιες περιπτώσεις.

Μία άλλη τάση που παρατηρείται στη βιβλιογραφία είναι αυτή που προσπαθεί να αποδώσει σύμφωνα με την τυπική λογική τις σχέσεις των εννοιών κατά τη συνομιλία και να αναδείξει με αυτόν τον τρόπο τους μηχανισμούς που λειτουργούν κατά τη γλωσσική επικοινωνία και άρα και κατά την παρανόηση. Σε αυτή την κατεύθυνση κινούνται οι Haeley(1995) Kempson et al (2015) και Hirst et al (1993).

Οι Kempson et al (2015:3-5) αναδεικνύουν επίσης μια άλλη ενδιαφέρουσα διάσταση του διαλόγου που δυνητικά συνδέεται και με το φαινόμενο της παρανόησης: Επισημαίνουν πως συχνά κατά τη διάρκεια μιας συνομιλίας προκύπτουν εκφωνήματα, συχνά αλληπάλγηλα, τα οποία δεν αποτελούν ολοκληρωμένες προτάσεις. Οι

μορφοσυντακτικές ενότητες προκύπτουν συχνά με τη συνεργασία των συνομιλητών που συνεισφέρουν εναλλάξ στο διάλογο και η συμβολή καθενός από τους συνομιλητές εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από το περιεχόμενο. Εδώ ξανασυναντούμε την έννοια της συνεργασίας καθώς και του νοήματος που παράγεται κατά τη διάρκεια της συνομιλίας, ενώ η συνομιλία, ειδικά η ανεπίσημη, θεωρείται μια δημιουργική διαδικασία και όχι μια διαδοχική λεκτική απόδοση νοημάτων που ήδη υπάρχουν.

Όλοι οι παραπάνω ερευνητές για να στηρίξουν τα επιχειρήματά τους και να εφαρμόσουν τα μοντέλα τους χρησιμοποιούν παραδείγματα από την αγγλική γλώσσα, η οποία ωστόσο διαφέρει αρκετά ως προς τη δομή της από την ελληνική. Επιπλέον οι κοινωνικές συμβάσεις και το πολιτισμικό υπόβαθρο των ομιλητών της αγγλικής διαφέρουν αρκετά από τα αντίστοιχα των φυσικών ομιλητών της ελληνικής. Επομένως θεωρούμε σημαντική για την προσπάθειά μας να μελετήσουμε την παρανόηση σε γλώσσα διαφορετική από την αγγλική, την έρευνα των Bazzanella & Damiano (1999) σχετικά με την παρανόηση στην ιταλική γλώσσα.

Επειδή στη διατριβή αυτή η ανάλυση των δεδομένων θα γίνει με βάση τη θεωρία των συνομιλιακών υπονοημάτων του H.P. Grice και το μοντέλο των διαλογικών στρατηγικών δράσης της Weigand, θα τους αφιερώσουμε μια λίγο εκτενέστερη αναφορά.

3.1 Η θεωρία των συνομιλιακών υπονοημάτων του Grice

Η παρουσίαση που επιχειρούμε εδώ βασίζεται στο έργο του H.P. Grice *Studies in the Way of Words* (1989) και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο *Logic and Conversation* (Λογική και συνομιλία), στο οποίο παρουσιάζει και τη θεωρία των συνομιλιακών υπονοημάτων. Η θεωρία αυτή βέβαια είχε ήδη διατυπωθεί νωρίτερα, είχε κερδίσει το ενδιαφέρον των γλωσσολόγων και έχει δώσει τις τελευταίες δεκαετίες αφορμή να γραφούν πολυάριθμα άρθρα, κριτικές και ακόμη και νεότερες θεωρίες.

Όπως το μαρτυρεί και το όνομά της, η θεωρία των συνομιλιακών υπονοημάτων του Grice στηρίζεται στην έννοια της υπονόησης (*implication*), δηλαδή της ενέργειας

που εκφράζει το ρήμα *υπονοώ* (*implicate*). Το αντικείμενο της υπονόησης, αυτό το οποίο υπονοείται, είναι το *υπονόημα* (*implicatum*). (Grice, 1989: 24) Γίνεται, λοιπόν μια διάκριση ανάμεσα σε αυτό που *λέγεται*, δηλαδή τη συμβατική σημασία των λέξεων μιας γλώσσας, από τη μια, και σε αυτό που *υπονοείται*, δηλαδή αυτό που ο ομιλητής προσπαθεί να εκφράσει έμμεσα χωρίς να το εκφράζει με κυριολεκτική διατύπωση, από την άλλη (Lycan, 2007).

Ο Grice (1989:25-26) παρατηρεί πως υπάρχουν λέξεις που με τη συμβατική τους σημασία καθορίζουν όχι μόνο τι λέγεται αλλά και τι υπονοείται. Έτσι η λέξη *therefore* (*επομένως*) όταν χρησιμοποιείται στην αγγλική προσθέτει στο νόημα των λέξεων το στοιχείο της συνεπαγωγής: Αν συνδέει δύο πληροφορίες μεταξύ τους προσθέτει το υπονόημα ότι η μία είναι απόρροια της άλλης, παρ' όλο που αυτό δεν αναφέρεται ρητά. Αυτή την περίπτωση υπονόησης ο Grice την ονομάζει *συμβατική υπονόηση* (*conventional implicature*) και τη διακρίνει από τη *μη συμβατική υπονόηση* (*non conventional implicature*). Μια υποκατηγορία της μη συμβατικής υπονόησης είναι η *συνομιλιακή υπονόηση* (*conversational implicature*), η οποία προκύπτει όταν ο ομιλητής ενώ τηρεί την αρχή της συνεργασίας, παραβιάζει ωστόσο κάποιο από τα επιμέρους συνομιλιακά αξιώματα. (βλ. παραπάνω, 2.3, σελ. 3-4). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της ειρωνείας (Grice, 1989: 34), στο οποίο ο ομιλητής σαφώς παραβαίνει το αξίωμα της ποιότητας, αφού εκφωνεί κάτι που δεν πιστεύει ότι είναι αληθινό και μάλιστα αυτό είναι σαφές στο ακροατήριό του, όπως επίσης γίνεται αντιληπτό το γεγονός ότι το μήνυμα που θέλει να μεταδώσει είναι ακριβώς το αντίθετο από αυτό που εκφωνεί και που όλοι γνωρίζουν ότι δεν πιστεύει. Αυτό ακριβώς, όμως, είναι που καθιστά το συνομιλιακό υπονόημα μέρος μιας επιτυχούς επικοινωνίας. Αν δεν γινόταν αντιληπτή η επικοινωνιακή πρόθεση του ομιλητή και το εκφώνημα εκλαμβάνονταν κυριολεκτικά, τότε θα προέκυπτε ακριβώς το φαινόμενο που εξετάζουμε: η παρανόηση.

Τέτοιες παραβιάσεις αξιωμάτων που παράγουν υπονοήματα, εκτός από την ειρωνεία, είναι σύμφωνα με τον Grice (1989: 33-36), οι ταυτολογίες, η μεταφορά, η μείωση, η υπερβολή, η αμφισημία, η ασάφεια κ.α. Για να γίνουν κατανοητά τα υπονοήματα του ομιλητή, ο ακροατής πρέπει να γνωρίζει τη συμβατική σημασία των λέξεων και τα πιθανά αντικείμενα αναφοράς τους, την Αρχή της Συνεργασίας και τα αξιώματα που τη συνοδεύουν, το περιεχόμενο του εκφωνήματος και κάποια στοιχεία που ο ομιλητής θεωρεί ήδη γνωστά στο ακροατήριό του. Για να ολοκληρωθεί με επιτυχία η επικοινωνία σε μια τέτοια περίπτωση, θα πρέπει όλα τα παραπάνω δεδομένα να είναι διαθέσιμα και αποδεκτά και από τον ομιλητή και από τον ακροατή/τους ακροατές.

Τα συνομιλιακά υπονοήματα σύμφωνα με τον Grice (1989: 44) είναι *ακυρώσιμα* (cancelable) είτε άμεσα, με την προσθήκη μιας φράσης που διευκρινίζει πως ο ομιλητής δεν υπονοεί αυτό που μπορεί να υπέθεσε ο ακροατής, είτε μέσω των συμφραζομένων, αν μπορούμε να εντοπίσουμε περιστάσεις, στις οποίες η ίδια ακολουθία λέξεων, δεν παράγει υπονόημα.

Η θεωρία του Grice σύμφωνα με τον Lycan (2007) είναι ευρέως αποδεκτή, έχουν διατυπωθεί ωστόσο και κάποιες ενστάσεις. Αναφέρουμε δύο από αυτές, οι οποίες συνδέονται στενά και με το φαινόμενο που διερευνούμε. Η πρώτη ένσταση αφορά την ικανότητα του ακροατή να εκτελέσει σε απειροελάχιστο χρόνο τόσο πολύπλοκους συλλογισμούς όσο είναι αυτοί που προϋποθέτει η ανάλυση ενός εκφωνήματος κατά Grice. Στην ένσταση αυτή έχει δοθεί η απάντηση ότι «σε πολλές περιστάσεις της ζωής εκτελούμε πάμπολλους συλλογισμούς ταχύτατα και υποσείνηδῆτως». (Lycan, 2007: 305)

Η δεύτερη και ουσιαστικότερη ένσταση είναι αυτή που διατύπωσε ο Davis (Lycan, 2007: 305-306) ότι δηλαδή η θεωρία του Grice δεν εξηγεί επαρκώς τη συλλογιστική πορεία που ακολουθεί ο ακροατής αφότου συνειδητοποιήσει ότι το

νόημα κατά τον ομιλητή είναι διαφορετικό από το συμβατικό νόημα του εκφωνήματος οπότε και καλείται να προσδιορίσει τι ακριβώς εννοεί ο ομιλητής. Δεν εξηγεί δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο ο ακροατής συμπεραίνει το νόημα που έχει προσδώσει στο εκφώνημά του ο ομιλητής όταν το εκφώνημα συμπεριλαμβάνει και υπονόημα.

Το κενό αυτό που επισημαίνει ο Davis συνδέεται στενά με τη μελέτη των παρανοήσεων. Αν κατανοήσουμε με ποιο τρόπο ο ακροατής αντιλαμβάνεται το υπονόημα ενός εκφωνήματος αλλά και γενικότερα το μήνυμα που θέλει να του μεταδώσει ο συνομιλητής του, είναι ευκολότερο να εντοπίσουμε τους παράγοντες που σε κάποιες περιπτώσεις εμποδίζουν την κατανόηση αυτή και άρα ευθύνονται για την εμφάνιση της παρανόησης. Για τις ανάγκες της δικής μας μελέτης θα επιχειρήσουμε να καλύψουμε αυτό το κενό και να προσεγγίσουμε έτσι περισσότερο το στόχο μας αξιοποιώντας μια άλλη ενδιαφέρουσα θεωρία, αυτή της Edda Weigand.

3.2 Το μοντέλο της Weigand: Διαλογικές Στρατηγικές Δράσης (dialogic action games).

Έχουμε ήδη αναφερθεί στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει την ανθρώπινη επικοινωνία το μοντέλο της E. Weigand. Εδώ θα παρουσιάσουμε επιπλέον μια βασική θεωρητική αρχή στην οποία στηρίζεται το μοντέλο της και θα επικεντρώσουμε στα στοιχεία εκείνα που σχετίζονται με το ζήτημα που διερευνούμε.

Η Weigand (1999: 772) θεωρεί ότι η επικοινωνία και η συνεννόηση επιτυγχάνονται διαδραστικά και στηρίζονται σε ενέργειες δράσης και αντίδρασης με έναν τρόπο που επιβάλλει την υπέρβαση της θεωρίας του Searle. Η Weigand στηρίζει την προσέγγισή της στη λεγόμενη γενική Διαλογική Αρχή (general Dialogic Principle) σύμφωνα με την

οποία όλες οι λεκτικές πράξεις είναι διαλογικά προσανατολισμένες και διακρίνονται σε *αρχικές* (initiative) και πράξεις *αντίδρασης* (reactive), πράξεις δηλαδή που λειτουργούν ως ανταπόκριση ή γενικά ως αντίδραση στις αρχικές. Όλες οι λεκτικές πράξεις καταλήγουν να συνδέονται με την αξίωση είτε για τη γνώση της αλήθειας είτε για την άσκηση της προσωπικής βούλησης του ανθρώπου. Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν για παράδειγμα οι λεκτικές πράξεις *αναπαράστασης* (representative) και στη δεύτερη οι *καθοδηγητικές* (directive) λεκτικές πράξεις. Αντίστοιχα, αν αναφερθούμε στις λεκτικές πράξεις αντίδρασης, αυτές δηλαδή που ανταποκρίνονται στα εκφωνήματα, η *αποδοχή* ενός εκφωνήματος ως αληθούς είναι μια λεκτική πράξη που συνδέεται με την αξίωση για γνώση της αλήθειας ενώ η *συναίνεση* συνδέεται με την προσωπική βούληση. Η Weigand υποστηρίζει ότι η αξίωση του ανθρώπου να γνωρίζει την αλήθεια ή να ασκεί τη βούλησή του συνδέονται τελικά με τις νοητικές κατηγορίες της πεποίθησης (belief) και της επιθυμίας (desire). Έτσι η διαλογική ταξινόμηση των λεκτικών πράξεων όπως εκείνη την επιχειρεί έχει γνωσιολογικό υπόβαθρο.

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως στην προσέγγιση της Weigand (1999) σημαντική θέση έχει η γνωστική ικανότητα του ανθρώπου να εξάγει συμπεράσματα αξιοποιώντας τις προγενέστερες γνώσεις του σε συνδυασμό με τα δεδομένα της στιγμής. Η ικανότητα αυτή συνδέεται στενά και με τη παρανόηση, γι' αυτό και θα τη συναντήσουμε στην ανάλυση των παραδειγμάτων. Επίσης πρέπει να διευκρινίσουμε πως στην ανάλυσή μας δεν θα ασχοληθούμε με την κατηγορία των παρανοήσεων που στην ταξινόμηση της Weigand συνδέονται με εσφαλμένη αντίληψη της φωνητικής εκφοράς ή των χειρονομιών που συνοδεύουν το εκφώνημα. Θα εστιάσουμε κυρίως σε αυτές που συνδέονται με την αναποτελεσματική επεξεργασία των γνωστικών μέσων (cognitive means) με τα οποία είναι δυνατή η κατανόηση του εκφωνήματος και σε αυτές που αποτελούν παρανόηση των προθέσεων του ομιλητή είτε ως προς τη

λειτουργία μιας λεκτικής πράξης (action function), είτε ως προς τη λειτουργία της αναφοράς (referential function).

Κεφάλαιο 4

Ανάλυση δεδομένων

Στο κεφάλαιο αυτό θα επεξεργαστούμε τα ερευνητικά δεδομένα αναλύοντάς τα σύμφωνα με τις αρχές της θεωρίας του Grice και στη συνέχεια σύμφωνα με το μοντέλο των διαλογικών στρατηγικών δράσεων της Weigand. Ακολουθεί μια σύντομη αναφορά στα δεδομένα και στη μεθοδολογία της έρευνας.

4.1. Δεδομένα και μεθοδολογία

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλύσουμε παραδείγματα παρανοήσεων από την ελληνική γλώσσα ταξινομώντας τα σε δύο βασικές κατηγορίες: α) Παρανοήσεις που προέκυψαν σε καθημερινές ανεπίσημες συζητήσεις και β) παρανοήσεις που προέκυψαν σε δημόσιες συζητήσεις που αναμεταδόθηκαν από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Τα δεδομένα προς ανάλυση προέρχονται όλα από την ελληνική γλώσσα και από τον προφορικό λόγο. Η μικρή μας έρευνα είναι ποιοτική και όχι ποσοτική. Έτσι στη συλλογή των δειγμάτων δεν τηρήθηκαν οι κανόνες της τυχαίας δειγματοληψίας, πράγμα δύσκολο και λόγω του ότι η εμφάνιση της παρανόησης δεν μπορεί ούτε να προβλεφθεί ούτε – πολύ περισσότερο - να σχεδιαστεί. Καταβάλαμε, όμως προσπάθεια το σύνολο των δειγμάτων να προέρχεται από όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα φυσικών ομιλητών της ελληνικής και για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήσαμε τρεις διαφορετικούς τρόπους συλλογής δεδομένων.

Ένα μέρος των περιπτώσεων που παραθέτουμε και αναλύουμε προέρχεται από την παρατήρηση και την καταγραφή παρανοήσεων που προέκυψαν τυχαία κατά τη διάρκεια ενός διαλόγου, ο οποίος εξελισσόταν ελεύθερα χωρίς καμία παρέμβαση ή καθοδήγηση. Ένα άλλο μέρος των δεδομένων προέρχεται από το Corpus Προφορικού

Λόγου του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών [Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη] Παραχωρήθηκε με τη συναίνεση της καθηγήτριας Θ. -Σ. Παυλίδου, υπεύθυνης του ερευνητικού προγράμματος *Γλωσσική Διεπίδραση και Ανάλυση Συνομιλίας*. Τέλος ένας πολύ περιορισμένος αριθμός δειγμάτων παρανόησης καταγράφηκαν κατά την παρακολούθηση δημοσίων τηλεοπτικών συζητήσεων αναρτημένων στο διαδίκτυο.

Το σύνολο των δειγμάτων παρατίθεται στο Παράρτημα και ένας μικρός αριθμός θα χρησιμοποιηθεί για εκτενέστερη ανάλυση. Κατά την ανάλυση των παραδειγμάτων παρανόησης θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε τους μηχανισμούς που λειτουργούν όταν προκύπτει μια παρανόηση.

Η επεξεργασία των δεδομένων συμπεριλαμβάνει τρία βασικά σημεία. 1) Εντοπίζεται το τμήμα εκείνο του εκφωνήματος το οποίο αποτελεί αφορμή της παρανόησης και προσδιορίζονται με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια οι διαφορετικές ερμηνείες που αναδεικνύει ο διάλογος: η ερμηνεία κατά τον ομιλητή και η ερμηνεία κατά τον ακροατή. 2) Αναλύονται τα παραδείγματα των παρανοήσεων με βάση τη θεωρία των συνομιλιακών υπονοημάτων του Grice και το μοντέλο διαλογικών στρατηγικών δράσης της Weigand. 3) Επισημαίνεται η διαδικασία με την οποία επιλύεται η παρανόηση, όταν αυτό επιτυγχάνεται.

4.2. Παρανοήσεις σε καθημερινές συζητήσεις

Παράδειγμα 1

Επικοινωνιακό πλαίσιο: Η συνομιλία εξελίσσεται την ώρα που ο Α και τα αδέρφια του τρώνε το βραδινό τους φαγητό και η Β, η μητέρα τους, τους προσέχει και τους βοηθά.

A: Μπορώ να πάρω κι άλλο ρύζι;

B: Ναι, μπορείς.

Μετά από λίγο:

B: Τι άλλο θα φας;

A: Σου είπα ότι θέλω ρύζι εδώ και ώρα!(εκνευρισμένα)

B: Σου είπα ότι μπορείς να πάρεις. Γιατί δεν βάζεις στο πιάτο σου;

A: Δεν μπορώ μόνος μου!

Σε ό,τι αφορά το επικοινωνιακό πλαίσιο της συνομιλίας αυτής έχει σημασία επίσης να αναφέρουμε την πληροφορία ότι ο Α είναι γιος της Β και ότι στη συγκεκριμένη οικογένεια, η οποία είναι πολυμελής, τηρείται ένας κανόνας που ορίζει ότι κανένα παιδί δε επιτρέπεται να πάρει δεύτερη φορά από ένα είδος φαγητού από αυτά που προσφέρονται στο γεύμα, αν αυτό το είδος δεν υπάρχει σε ποσότητα αρκετή ώστε να πάρουν όλοι όσοι το επιθυμούν τουλάχιστον μία φορά. Υπεύθυνη για την τήρηση αυτού του κανόνα είναι συνήθως - ως μητέρα - η Β.

Συνυπολογίζοντας αυτές τις πληροφορίες, και την τελευταία φράση του διαλόγου, μπορούμε με κάποια ασφάλεια να συμπεράνουμε ότι ο Α όταν χρησιμοποίησε τη λέξη *μπορώ* στην αρχή του διαλόγου δεν ενδιαφερόταν να πληροφορηθεί σχετικά με τις φυσικές του ικανότητες, αλλά στην πραγματικότητα ζητούσε άδεια. Ήταν σαν να ρωτούσε «Επιτρέπεται να πάρω κι άλλο ρύζι»; Με μια πιο σχολαστική ερμηνεία θα μπορούσαμε να διακρίνουμε και μια αναφορά σε δυνατότητα, όχι όμως σε ικανότητα: «Υπάρχει αρκετό φαγητό, ώστε να έχω τη δυνατότητα να πάρω κι άλλο ρύζι χωρίς να παραβώ τον κανόνα, (γιατί θέλω να τον τηρήσω ή γιατί ξέρω ότι δεν θα μου επιτρέψεις να τον παραβώ);» Από αυτές τις δύο ερμηνείες η πρώτη σύμφωνα με τη θεωρία του Grice θα χαρακτηριζόταν ως παράδειγμα συμβατικής υπονόησης, αφού η λέξη *μπορώ* στη συμβατική της χρήση συχνά συνδέεται με διερεύνηση του τι επιτρέπεται και τι όχι σε κάποια περίσταση. Η δεύτερη θα συμπεριελάμβανε συνομιλιακό υπονόημα που δεν θα συμπεριλαμβανόταν στη συμβατική σημασία της φράσης και θα προϋπέθετε ότι η ακροάτρια θα κατανοούσε όλους αυτούς του συλλογισμούς χωρίς να τους αναλύσει ρητά και θα απαντούσε τόσο σύντομα.

Στο συγκεκριμένο παράδειγμα τυχαίνει να έχουμε την πληροφορία ότι η ακροάτρια όντως έκανε όλους αυτούς τους συλλογισμούς για λογαριασμό του συνομιλητή της και κατέληξε στην απάντηση «Ναι, μπορείς». Αν ο διάλογος σταματούσε εδώ, δεν θα αντιλαμβανόμασταν ότι υπήρξε παρανόηση. Η παρανόηση αποκαλύπτεται τη στιγμή που η μητέρα συνειδητοποιεί ότι το παιδί δεν έχει πάρει ακόμη ρύζι στο πιάτο του. Με την τελευταία φράση του Α, η Β συνειδητοποιεί ότι η ερωτηματική φράση *μπορώ να πάρω...* στην αρχή της συνομιλίας αποτελούσε ταυτόχρονα και παράκληση. Τονίζουμε το ταυτόχρονο και άρα τη συνύπαρξη δύο υπονοημάτων σε αυτή την περίπτωση, γιατί στην ιδιόλεκτο του συγκεκριμένου παιδιού σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της μητέρας του, η απλή παράκληση δεν εκφράζεται ποτέ με την ερωτηματική πρόταση «*μπορώ να...;*», αλλά με τις φράσεις «*μπορείς να...;*» και «*σε παρακαλώ +προστακτική*».

Η παρανόηση λύθηκε με την ερώτηση «Γιατί δεν βάζεις στο πιάτο σου;» και την απάντηση που αυτή προκάλεσε. Τι είναι αυτό, όμως που εμπόδισε τους δύο συνομιλητές να συνεννοηθούν αρχικά; Αν ακολουθήσουμε τον Grice, θα πρέπει να αναζητήσουμε την εξήγηση σε ένα από τα στοιχεία που αναφέρει ως προϋποθέσεις της κατανόησης του υπονοήματος από τον ακροατή: το να γνωρίζει κάποια στοιχεία που ο ομιλητής θεωρεί ήδη γνωστά. Στην περίπτωσή μας ο Α θωρούσε δεδομένο ότι η Β γνώριζε ότι δεν μπορούσε να σερβιριστεί μόνος του και άρα θα κατάλαβε το υπονόημά του που ήταν η παράκληση να τον σερβίρει. Η Β όμως δεν το κατάλαβε γιατί θεωρούσε ότι ο Α ήταν ικανός να πάρει μόνος του το συμπλήρωμα που επιθυμούσε.

Έτσι, παρόλο που το ένα, το πιο συμβατικό υπονόημα της λέξης *μπορώ* έγινε κατανοητό, το άλλο δεν έγινε και προέκυψε η παρανόηση.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να στραφούμε και στο μοντέλο της Weigand. Σύμφωνα με τη δική της θεωρητική προσέγγιση η κατανόηση ενός εκφωνήματος ταυτίζεται με την κατανόηση του επικοινωνιακού του σκοπού, δηλαδή του σκοπού για τον οποίο εκφωνήθηκε. Εδώ θα μπορούσαμε να πούμε πως ο Α επέλεξε μια κάπως απαιτητική διαλογική στρατηγική, στην οποία η Β δεν κατόρθωσε να ανταποκριθεί: Δεν αντιλήφθηκε πως ο σκοπός –ένας από τους σκοπούς – για τον οποίο εκφωνήθηκε η φράση «Μπορώ να πάρω κι άλλο ρύζι;» ήταν να παρακινηθεί η ίδια να το προσφέρει στον Α. Αντίθετα έκανε την εσφαλμένη πρόβλεψη πως ο Α θα επιχειρούσε και θα κατόρθωνε να σερβιριστεί μόνος του.

Η παρανόηση εμπίπτει ταυτόχρονα σε δύο από τις κατηγορίες που ορίζει η Weigand: 1) Ανήκει στην κατηγορία των παρανοήσεων που συνδέονται με τα γνωστικά μέσα (cognitive means), αφού η Β δεν συνεκτίμησε τη φυσική δυσκολία του Α ή έστω την εσφαλμένη αυτοαντίληψή του που τον εμπόδισε να αυτοεξυπηρετηθεί. 2) Ταυτόχρονα ανήκει στην κατηγορία των παρανοήσεων των προθέσεων του ομιλητή και συγκεκριμένα αυτών που παρανοούν τη λειτουργία μιας λεκτικής πράξης (action function). Η Β ερμήνευσε τη φράση του Α ως αίτηση άδειας για να ενεργήσει ο ίδιος αυτόνομα, ενώ η φράση αποτελούσε ταυτόχρονα αίτηση άδειας και παράκληση. Είτε στη μια είτε στην άλλη περίπτωση ισχύει η γενική διαπίστωση, ότι το συμπέρασμα της Β δεν ήταν σωστό γι' αυτό και προέκυψε η παρανόηση.

Το επόμενο παράδειγμα εμπίπτει κι αυτό στην κατηγορία των παρανοήσεων των προθέσεων του ομιλητή, αλλά συνδέεται με την λεγόμενη κατηγορηματική λειτουργία (predicative function) στην οποία η Weigand (1999: 780) εντάσσει τις αμφισημίες.

Παράδειγμα 2

Επικοινωνιακή περίσταση: Φιλική κουβέντα σε καφέ. Οι δύο συνομιλητές είναι από μια περιοχή στην οποία υπάρχει ένα ιχθυοπωλείο, που ονομάζεται «ΘΑΛΑΣΣΑ», και στο οποίο εργάζεται ένας γνωστός του Α. Η συνομιλία γίνεται τον Νοέμβριο.

....

A: Οι γονείς σας πηγαίνουν στη ΘΑΛΑΣΣΑ;

B: (ξάφνιασμα που φαίνεται από μορφασμό στο πρόσωπο) Εεε, το καλοκαίρι πήγαιναν κάθε μέρα, στη ... (όνομα παραθαλάσσιας περιοχής).

A: Όσοχι (γέλιο). Στο μαγαζί που είναι ο ... (αναφορά στον γνωστό του Α), για να πάρουν ψάρια.

B: Αα. Όχι, δεν πηγαίνουν.

Στο παράδειγμα αυτό η παρανόηση συνδέεται σαφώς με τη λέξη *θάλασσα*. Η λέξη *θάλασσα* γενικά – ως στοιχείο του γλωσσικού συστήματος – δεν θεωρείται αμφίσημη.

Στο συγκεκριμένο περιβάλλον όμως είναι φορέας δύο σημασιών. Η μία σημασία είναι η ευρύτερα γνωστή και αναφέρεται στη θάλασσα ως φυσικό χώρο ενώ η δεύτερη είναι γνωστή σε πιο περιορισμένο αριθμό ομιλητών και αποτελεί όνομα συγκεκριμένου ιχθυοπωλείου.

Επιχειρώντας μια ανάλυση κατά Grice θα μπορούσαμε να διακρίνουμε δύο συνομιλιακά υπονοήματα, ένα στο νόημα που προσέδωσε στη λέξη ο ομιλητής και ένα στο νόημα που προσέλαβε ο ακροατής. Ο Α εκφωνώντας την ερώτηση «*Οι γονείς σας πηγαίνουν στη ΘΑΛΑΣΣΑ;*» ταυτόχρονα υπονοούσε αυτό που ανέφερε στην επόμενη συμβολή του στο διάλογο οπότε είχε πια καταλάβει ότι έγινε παρανόηση: «*(Οι γονείς σας πηγαίνουν)* στο μαγαζί που είναι ο ... για να πάρουν ψάρια;» Ο Β είχε στη διάθεσή του όλα τα δεδομένα που χρειαζόταν για να αντιληφθεί το υπονόημα, παρ' όλ' αυτά δεν έδωσε τη σωστή ερμηνεία στο εκφώνημα. Στη δική του σκέψη το υπονόημα που έφερε το εκφώνημα που άκουσε ήταν –αν συμπεραίνουμε σωστά από την απάντηση: «*Οι γονείς σας πηγαίνουν σε κάποιο παραθαλάσσιο μέρος για να κάνουν μπάνιο;*» και σε αυτό απάντησε. Το ξάφνιασμα του προσώπου προφανώς είχε να κάνει με το γεγονός ότι ήταν Νοέμβριος, δηλαδή εποχή κατά την οποία οι ηλικιωμένοι –όπως ήταν οι γονείς του –δεν συνηθίζουν να κάνουν μπάνιο λόγω της χαμηλής θερμοκρασίας.

Η παρανόηση επιλύθηκε γιατί ο Α κατάλαβε από την απάντηση του Β που δεν ήταν συναφής με το μήνυμα που ήθελε να εκφράσει ότι έχει γίνει παρανόηση και έδωσε διευκρίνιση με την αμέσως επόμενη φράση του.

Το ζήτημα που παραμένει ανοιχτό είναι στο πλαίσιο ποιας λειτουργίας ο Α επέλεξε την ευρύτερα γνωστή ερμηνεία της λέξης *θάλασσα* και όχι αυτή που συμπεριλαμβανόταν στον κοινό κώδικα με το συνομιλητή του. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι το ζήτημα αυτό δεν μπορεί να λυθεί χωρίς τη συνδρομή της ψυχολογίας. Μια και αυτό ωστόσο ξεπερνά τα όρια της παρούσας διατριβής, θα περιοριστούμε σε κάποια συμπληρωματικά σχόλια από την οπτική της Weigand (1999:769) «*Σε κάθε στρατηγική δράσης, συναντιούνται διαφορετικοί κόσμοι, απλώς και μόνο επειδή ο ομιλητής και ο ακροατής είναι διαφορετικά πρόσωπα.*»

Το ενδιαφέρον στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ότι και οι δύο ερμηνείες ήταν αποδεκτές από τους συνομιλητές, απλώς ο καθένας τους επέλεξε μια διαφορετική. Επίσης και τα δύο αντικείμενα αναφοράς αποτελούσαν φυσικά αντικείμενα που μπορούν να γίνουν αντιληπτά με τις αισθήσεις μας. Ίσως αυτό ρίχνει φως στην ακόλουθη άποψη της Weigand (1999:769)

«...δεν μπορούμε να ξεφύγουμε από την άποψη (view) των διαφορετικών κόσμων που έρχονται ο ένας κοντά στον άλλο σε μια στρατηγική δράσης, ... όμως η δική μου άποψη (view) των διαφορετικών κόσμων δεν οδηγεί απαραίτητα σε μια σχετικιστική θέση, όπου η κατανόηση γίνεται παρανόηση και το αντίστροφο».

Από αυτή την άποψη πάντως είναι λίγο πιο ασαφή τα πράγματα στο ακόλουθο παράδειγμα.

Παράδειγμα 3

Επικοινωνιακή περίσταση: Πρόκειται για φιλική συζήτηση. Η Α έχει ήδη διηγηθεί ότι ενώ οδηγούσε ένα μακρύ όχημα προκάλεσε ζημιά σε παράνομα σταθμευμένο αυτοκίνητο και προκάλεσε την οργή του οδηγού του. Η συζήτηση συνεχίζεται. Για να διευκολυνθεί η επεξεργασία του νοήματος του αποσπάσματος, δεν σημειώνουμε τις φωνητικές-χρονικές επικαλύψεις των εκφωνημάτων, καθώς δεν επηρεάζουν το νόημα.

A: Άμα με εκνευρίσουν θα φωνάξω. Αλλά τελοσπάντων και ντα-και δεν ήταν και δικό μου το αυτοκίνητο. Κατάλαβες; Ήταν ξένο το αμάξι. Κι ο μπαμπάς μου πλάι δε μιλούσε (ξέρω γω)

B: Τι! Ξένο.

A: Του μπαμπά μου είναι δεν είν' δικό μου.

B: Αα...

Γ: Και ξένο

B: Α, εγώ νόμιζα ότι...

Γ: Είν' του μπαμπά σου τώρα; (γελώντας)

A: Όχι (γελώντας)

Η παρανόηση εδώ αφορά τη λέξη *ξένο*. Προφανώς η Α το χαρακτήρισε *ξένο* επειδή δεν της ανήκε τυπικά, δεν ήταν εκείνη η ιδιοκτήτριά του. Οι συνομιλητές της από την άλλη με τη λέξη *ξένο*, απ' ό,τι δείχνουν οι αντιδράσεις τους δεν θα χαρακτήριζαν ένα αυτοκίνητο το οποίο ανήκει σε ένα τόσο κοντινής συγγένειας πρόσωπο όπως είναι ο πατέρας. Δεν είναι σαφές αν θα το χαρακτήριζαν *δικό τους*, αλλά πάντως δεν θα το χαρακτήριζαν *ξένο*.

Η παρανόηση επιλύθηκε όταν μετά την αντίδραση της Β η Α αισθάνθηκε την ανάγκη να διευκρινίσει έμμεσα τι εννοούσε *ξένο*. Καταφεύγοντας στον Grice θα μπορούσαμε να διακρίνουμε εδώ ένα υπονόημα που έδειξε στην Α ότι έχει παρανοηθεί το εκφώνημά της. Η φράση *Τι! Ξένο*. Μάλλον θεωρήθηκε ότι υπονοεί «Έγινε κάτι τόσο σοβαρό/δυσάρεστο, όπως το να χτυπήσεις άλλο αυτοκίνητο οδηγώντας *ξένο* αυτοκίνητο!» Επειδή προφανώς είναι πολύ πιο δυσάρεστη η θέση του οδηγού που οδηγεί ένα αυτοκίνητο που δεν είναι ούτε δικό του ούτε ενός πολύ κοντινού συγγενή και εμπλέκεται σε σύγκρουση με άλλο οδηγό, ίσως η Α θεώρησε σημαντικό να διευκρινιστεί αυτό, ώστε να μην υπάρχει περιττή συναισθηματική φόρτιση στη συζήτηση για χάρη της.

Επανέρχεται και εδώ το ερώτημα: Τι είναι αυτό κάνει τον έναν ομιλητή να ονομάζει *ξένο* το αυτοκίνητο του πατέρα του και τον άλλο όχι; Η θεωρία του Grice δεν φαίνεται να μας καλύπτει εδώ. Επίσης η σχετική κατηγορία της Weigand, αυτή που αναφέρεται στην παρανόηση της κατηγορηματικής λειτουργίας (predicative function) δεν προσφέρει επιπλέον εργαλεία για να ερμηνεύσει αυτές τις τόσο λεπτές

διαφοροποιήσεις της σημασίας. Καταφεύγουμε πάλι στην αναφορά της στους διαφορετικούς κόσμους των ομιλητών και στην ανάγκη συνδρομής και άλλων επιστημών.

4.3. Παρανοήσεις σε δημόσιες τηλεοπτικές συζητήσεις

Αρκετά διαφορετικά λειτουργούν τα πράγματα όταν οι συνομιλητές είναι εκτεθειμένοι δημόσια. Οι Shoshana Blum-Kulka and Elda Weizman (2003) επισημαίνουν ότι οι παρανοήσεις των λόγων των πολιτικών κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης επιλύονται διαφορετικά από αυτές που προκύπτουν κατά τη διάρκεια των καθημερινών συζητήσεων. Ένας βασικός λόγος είναι ότι ο δημοσιογράφος που έχει αναλάβει τη συνέντευξη ενός πολιτικού έχει τον κοινωνικό ρόλο του διαμεσολαβητή, του προσώπου που ερμηνεύει τα λόγια του πολιτικού προς το κοινό που τον παρακολουθεί. Σε αυτή την περίπτωση δεν πρόκειται ποτέ να αποδοθεί στον ακροατή ευθύνη για την παρανόηση. Ο ομιλητής είναι αυτός που πρέπει να καταστήσει σαφές το μήνυμά του και προς αυτή την κατεύθυνση έχει αναλάβει να συμβάλει ο δημοσιογράφος όταν τηρείται σωστά η σχετική δεοντολογία.

Παράδειγμα 4

Το ακόλουθο απόσπασμα προέρχεται από τηλεοπτική εκπομπή σχετική με γεωπολιτικά θέματα και η συγκεκριμένη συζήτηση αφορά το καθεστώς μιας χώρας (Α) και τις αλλαγές που έχει επιφέρει σε αυτό κάποιος πολιτικός –έστω (Χ) – που κατέχει ηγετική θέση στη χώρα αυτή. Συνομιλούν ένας Έλληνας πολιτικός (Π) και ο δημοσιογράφος (Δ).

Π: Ο (Χ) στην ανατολή αυτής της μεγάλης πολιτικής σταδιοδρομίας εξέφρασε έναν μετριοπαθή συντηρητισμό και ταυτόχρονα αντιτάχθηκε με έναν ρεπουμπλικάνικο ως το πούμε τρόπο στο στρατιωτικό κατεστημένο και τον (... -ισμό)³ Αυτό είναι... είναι κοινωνική η παρέμβασή του. Δηλαδή άνοιξε το δρόμο για τα χαμηλά στρώματα να πάνε στο σχολείο. Άνοιξε δουλειές. Η εξουσία στην (Α) ήδη απ' τους (συλλογικό όνομα επαναστατών των αρχών του αιώνα) και κυρίως μετά τον (όνομα πολιτικού του παρελθόντος) ήταν υπόθεση μιας μικρής ελίτ.

---

³ Πολιτική και ιδεολογική τάση που συνδέεται με όνομα πολιτικού του παρελθόντος της χώρας (Α).

Δημοσιογράφος: Εν τέλει όμως χωρίς να αλλάξει τα βασικά χαρακτηριστικά της... του Α-ικού⁴ καθεστώτος.

Π: Όχι, όχι, τα 'χει αλλάξει δεν 'ν το ίδιο, δεν (ει)ν το ίδιο.

Δ: Ο αντιδημοκρατικός τρόπος διακυβέρνησης, οι διώξεις των αντιφρονούντων και τα λοιπά, όλ' αυτά παραμένουν.

Π: Αυτό/Ναι. Αυτό είναι άλλο. Όχι, όχι. Μιλάω για τη νομή της εξουσίας.

Δ.: Την άσκηση της εξουσίας

Π: Ναι, για τη νομή της εξουσίας. Ήταν αποκλεισμένοι οι... Αποκλεισμένοι όλοι οι άλλοι πλην μιας δήθεν κοσμικής ελίτ.

Στο παράδειγμά μας η φράση που δίνει αφορμή για την εμφάνιση της παρανόησης είναι η φράση που εκφωνεί ο Δ «χωρίς να αλλάξει». Αυτό που στη συνέχεια της συζήτησης επιχειρείται να προσδιοριστεί είναι αν έχει ή δεν έχει αλλάξει το καθεστώς της χώρας Α ως προς τα βασικά χαρακτηριστικά του. Η παρανόηση έγκειται στο ότι ο Π δεν αντιλαμβάνεται τη σημασία που ο Δ δίνει στη φράση *χωρίς να αλλάξει τα βασικά χαρακτηριστικά του ... καθεστώτος* με αποτέλεσμα να θεωρεί ότι η φράση του Δ δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και τηρώντας το αξίωμα της ποιότητας κατά Grice δηλώνει αυτό που πιστεύει ως αληθές, ότι δηλαδή τα βασικά χαρακτηριστικά του καθεστώτος έχουν αλλάξει. Εδώ επιβεβαιώνεται και η θέση της Weigand σχετικά με τις διαλογικές στρατηγικές δράσης που στηρίζονται στο σχήμα δράση-αντίδραση καθώς και η σημασία που δίνει στην αξίωση του ανθρώπου για γνώση της αλήθειας.

Ο Δ είτε εκφράζοντας την προσωπική του άποψη, είτε προσπαθώντας να αντιπροσωπεύσει τους θεατές του επιμένει στην αρχική του άποψη και επισημαίνει τα χαρακτηριστικά που γνωρίζει ότι παραμένουν ίδια στο καθεστώς της χώρας (Α) τηρώντας και αυτός το αξίωμα της ποιότητας: «ο αντιδημοκρατικός τρόπος διακυβέρνησης, οι διώξεις των αντιφρονούντων και τα λοιπά, όλ' αυτά παραμένουν». Στο σημείο αυτό γίνεται αντιληπτή η παρανόηση. Ο Π αντιλαμβάνεται ότι με τη φράση *έχουν αλλάξει (τα βασικά χαρακτηριστικά του καθεστώτος)* ο Δ εννοεί κάτι διαφορετικό από αυτό που εννοεί ο ίδιος και σπεύδει, χωρίς να αμφισβητήσει τη δήλωση του Δ, να

---

⁴ Εθνικό όνομα που παράγεται από το όνομα της χώρας (Α).

εξηγήσει σε τι αναφέρεται: «Αυτό/Ναι. Αυτό είναι άλλο. Όχι, όχι. Μιλώ για τη νομή της εξουσίας.»

Τελικά αυτό που ίσως διαπραγματεύονται εδώ οι συνομιλητές δεν είναι απλώς η έννοια της αλλαγής αλλά παράλληλα η έννοια *βασικός*. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του καθεστώτος για να δηλώσουν ότι έχουν ή ότι δεν έχουν αλλάξει; Ο ένας θεωρεί βασικό το χαρακτηριστικό του σεβασμού της πολιτικής ελευθερίας, ενώ ο άλλος το χαρακτηριστικό της περιορισμένης ή διευρυμένης συμμετοχής στην εξουσία. Κανένας από τους δύο δεν θεωρεί λάθος αυτό που λέει ο άλλος και κανένας από τους δύο δεν αναθεωρεί την άποψή του για να αρθεί η παρανόηση. Απλώς διευκρινίζεται το στοιχείο στο οποίο γίνεται αναφορά και η παρανόηση επιλύεται αρμονικά.

Αν αναζητήσουμε εδώ τους λόγους που προκάλεσαν την παρανόηση με τους όρους της θεωρίας του Grice μάλλον θα πρέπει να παραδεχθούμε πως μια από τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την κατανόηση των συνομιλιακών υπονοημάτων εδώ δεν υπάρχει: Κάποια στοιχεία του γνωστικού υποβάθρου των συνομιλητών δεν τυγχάνουν της ίδιας αποδοχής. Έτσι, ο Δ παραβαίνοντας τα συνομιλιακά αξιώματα που απαιτούν επαρκείς πληροφορίες και σαφήνεια, εκπέμπει σε υπονόημα το μήνυμα «Το καθεστώς της Α δεν σέβεται την ελευθερία των πολιτών της, αυτό είναι βασικό χαρακτηριστικό και άρα τα βασικά χαρακτηριστικά του καθεστώτος της Α δεν έχουν αλλάξει». Ο Π, όμως δεν το αντιλαμβάνεται. Νομίζει πως ο Δ αναφέρεται σε αυτό που ο ίδιος θεωρεί βασικό χαρακτηριστικό και πως το υπονόημα που φέρει η φράση του Δ είναι: «Στο καθεστώς της Α δεν έχει αλλάξει η νομή της εξουσίας». Αυτή τη δήλωση –που στην πραγματικότητα δεν έγινε από τον Δ – τη θεωρεί αναληθή και την απορρίπτει.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να αναφερθούμε στις κατηγορίες της Weigand: Θεωρούμε ότι η κατηγορία που καλύπτει επαρκέστερα το συγκεκριμένο περιστατικό παρανόησης είναι αυτή που συνδέεται με την αναφορική λειτουργία (referential function). Η φράση *βασικά χαρακτηριστικά* δεν έχει ίδιο αντικείμενο αναφοράς για τους δύο συνομιλητές. Γι' αυτό χρειάστηκε η επεξεργασία αυτής της διαφοράς μέσα από το διάλογο, με τον συνομιλητή που βρισκόταν κάθε φορά στη θέση της ανταπόκρισης να εκφράζει επιλεκτικά αποδοχή ή απόρριψη του εκφωνήματος του συνομιλητή του μέχρι να επιτευχθεί η αρμονική συνεννόηση.

Επανερχόμαστε στο ερώτημά μας: Τι είναι αυτό που οδηγεί διαφορετικούς ανθρώπους να επιλέγουν διαφορετικά στοιχεία ως βασικά μιας κατάστασης και εξαιτίας αυτού να δυσκολεύονται να συνεννοηθούν; Το γεγονός ότι μια απλή διαπραγμάτευση με διαλογικές στρατηγικές έφερε το επιθυμητό αποτέλεσμα της αρμονίας στην επικοινωνία είναι οπωσδήποτε αισιόδοξο. Ασφαλώς δεν είναι τόσο εύκολο να επέλθει η ίδια αρμονία όταν μια τέτοια συζήτηση επιβάλλεται λόγω των συνθηκών να καταλήξει όχι μόνο στον προσδιορισμό του νοήματος ενός εκφωνήματος, αλλά μέσω αυτού και σε μια απόφαση. Σ' αυτή την περίπτωση, όμως, λειτουργούν και άλλες παράμετροι που δεν μπορούν να εξεταστούν εδώ.

Κεφάλαιο 5

Η επίλυση των παρανοήσεων - Συμπεράσματα

Επειδή, όπως ήδη αναφέρθηκε, η έρευνά μας είναι ποιοτική και όχι ποσοτική, το δείγμα παρανοήσεων που παραθέτουμε δεν μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό του συνόλου των φυσικών ομιλητών της ελληνικής. Κατά συνέπεια και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση δεν μπορούν να γενικευθούν. Θα διατυπώσουμε, λοιπόν εδώ τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των δεδομένων μας, χωρίς να τα ανάγουμε σε γενικούς κανόνες που διέπουν τη γλωσσική επικοινωνία των φυσικών ομιλητών της ελληνικής.

Στην παραδείγματα που εξετάσαμε αλλά και σε όσα συμπεριλαμβάνονται στο παράρτημα υπάρχει μια κοινή λειτουργία: Σε όλες τις περιπτώσεις η παρανόηση ή η δυσκολία κατανόησης γίνεται αντιληπτή κατά τη διάρκεια του διαλόγου και στις περισσότερες γίνεται προσπάθεια να επιλυθεί. Ο συνηθέστερος τρόπος επίλυσης είναι να δοθούν οι απαραίτητες διευκρινίσεις, οι οποίες γίνονται κατανοητές και η παρανόηση επιλύεται. Το κλίμα συνήθως παραμένει καλό. Τα μέσα με τα οποία επιλύεται η παρανόηση είναι συνήθως λεκτικά, όπως για παράδειγμα ερωτήσεις, διευκρινίσεις, προφορική παροχή πρόσθετων πληροφοριών.

Η παρανόηση μένει άλυτη μόνο σε τρεις περιπτώσεις απ' όσες συναντήσαμε. Στην πρώτη από αυτές (A1. Παράδειγμα 6) υπάρχει ασάφεια από την πλευρά της μιας συνομιλήτριας και όταν η άλλη συνομιλήτρια κάνει διευκρινιστική ερώτηση η πρόθεσή της ερμηνεύεται εσφαλμένα ως διάθεση εμπαιγμού και προκαλεί θυμό. Ο λόγος δεν κατορθώνει εδώ να επιλύσει το πρόβλημα.

Οι άλλες δύο περιπτώσεις (A2. 6 και A3. 2) έχουν το κοινό χαρακτηριστικό ότι εξελίσσονται δημόσια και αναμεταδίδονται τηλεοπτικά. Στη μία περίπτωση ο συνεντευξιαζόμενος αντιλαμβάνεται ότι ο δημοσιογράφος έχει διατυπώσει εσφαλμένο συμπέρασμα, το αρνείται και ήπια διαμαρτύρεται, αλλά ο δημοσιογράφος δεν σχολιάζει τη διαμαρτυρία του, απλώς μετατοπίζει ελαφρά το θέμα της συζήτησης. Στην άλλη ο φιλοξενούμενος της εκπομπής κατηγορεί το δημοσιογράφο ότι προωθεί συγκεκριμένη άποψη και ότι «δεν στηλιτεύει τη συμπεριφορά των πολιτικών απατεώνων», αλλά ο δημοσιογράφος προσπερνώντας το πρώτο μέρος της κατηγορίας απαντά μόνο στο δεύτερο το οποίο αρνείται επικαλούμενος τα όσα εξέφρασε στην ίδια την εκπομπή. Και

στις δύο περιπτώσεις μένουμε με την εντύπωση ότι ο δημοσιογράφος ακολουθεί μια τακτική που χωρίς να αποφεύγει, πάντως δεν έχει ως βασικό σκοπό την επίλυση της παρανόησης και τη βελτίωση της επικοινωνίας.

Οι παρατηρήσεις αυτές μας οδηγούν στα εξής συμπεράσματα.

Όπως και στην αγγλική έτσι και στην ελληνική οι παρανοήσεις μπορούν να επιλυθούν και μάλιστα με γλωσσικά μέσα. Θα μπορούσαμε να πούμε –πράγμα ιδιαίτερα αισιόδοξο –ότι επιβεβαιώνεται στα παραδείγματά μας η άποψη της Weigand (1999) πως η παρανόηση είναι κάτι διαφορετικό από την αποτυχημένη επικοινωνία και ότι είναι δυνατό να επέλθει αρμονική συνεννόηση ακόμη και έπειτα από παρανοήσεις με την προϋπόθεση ότι αυτές γίνονται αντικείμενο διαλογικής επεξεργασίας.

Ασφαλώς αυτό μπορεί να γίνει όταν οι συνομιλητές καταφεύγουν στη βοήθεια του λόγου και όταν θεωρούν και οι δύο σημαντικό να επιδιώξουν την επίλυση ή έστω την υπέρβαση της παρανόησης. Αν οι επιδιώξεις του ενός ή και των δύο εμπλεκόμενων μερών είναι διαφορετικές και θέτουν άλλα ζητήματα σε προτεραιότητα, υπάρχουν ενδείξεις ότι η παρανόηση είναι λιγότερο πιθανό να επιλυθεί.

Σε ό,τι αφορά τη διαδικασία επίλυσης των παρανοήσεων, είναι επίσης ενδιαφέρον ότι περίπου στις μισές από τις περιπτώσεις παρανόησης που καταγράψαμε⁵ η διαπραγμάτευση σχετικά με το νόημα δεν αφορά την κατασκευή του νοήματος από κοινού, αλλά τον προσδιορισμό της ερμηνείας που ο ομιλητής έχει επιλέξει ανάμεσα στις δυνατές ερμηνείες που αποδέχονται όλοι. Εδώ αναφερόμαστε και στις παρανοήσεις που οφείλονται σε εσφαλμένη συσχέτιση με αντικείμενο αναφοράς καθώς και την ταύτιση της μορφής των πτώσεων στο A1. 7.

Σε μία περίπτωση η παρανόηση οφείλεται σε ανακρίβεια (A2. 1) και επιλύεται με διευκρινίσεις που δίνει η ομιλήτρια που ήταν ασαφής, οπότε πάλι προσδιορίζεται το νόημα κατά την ομιλήτρια.

Σε δύο περιπτώσεις (A1. 3, A1. 6) υπάρχει εσφαλμένη ερμηνεία της πρόθεσης του ενός συνομιλητή από τον άλλο. Η πρώτη από αυτές επιλύεται με την αποκάλυψη της αληθινής πρόθεσης της ομιλήτριας και η δεύτερη μένει άλυτη. Σε άλλες τρεις περιπτώσεις (A1. 2, A2. 6 και A3. 2) υπάρχει εξαγωγή εσφαλμένου συμπεράσματος. Η πρώτη επιλύεται με την έμμεση αποκάλυψη και πάλι της επικοινωνιακής πρόθεσης του ομιλητή και οι άλλες δύο δεν επιλύονται ικανοποιητικά για λόγους που εκθέσαμε προηγουμένως.

Απομένουν δύο παραδείγματα παρανοήσεων: 1) Το A2. 2 στο οποίο υπάρχει μια γενικότερη δυσκολία συνεννόησης που προσεγγίζει κατά την εκτίμησή μας αυτό που θα λέγαμε προβληματική επικοινωνία (miscommunication), αλλά δεν ταυτίζεται μαζί της, αφού τελικά με το λόγο επιτυγχάνεται η συνεννόηση και 2) το A2. 3 στο οποίο η λέξη

---

⁵ Τα παραδείγματα είναι δεκαπέντε, αλλά σε κάποια υπάρχει παρανόηση ως προς δύο στοιχεία οπότε το σύνολο των παρανοήσεων είναι δεκαεπτά.

ξένο είναι αντιληπτή με διαφορετικούς όρους από τους διαφορετικούς συνομιλητές. Αυτή είναι και η μόνη περίπτωση για την οποία θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο διάλογος αποτελεί και από κοινού κατασκευή νοήματος με καθέναν από τους συνομιλητές να εκφράζει άμεσα ή έμμεσα πως αντιλαμβάνεται το περιεχόμενο της λέξης ξένο.

Η παρατήρηση αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως θα ήταν ενδιαφέρον να γίνει μια ποσοτική έρευνα σχετικά με την παρανόηση και τους τρόπους επίλυσής της ώστε να διευκρινιστεί αν η διάσταση της επικοινωνίας που ανέδειξε το μικρό αυτό δείγμα είναι πραγματική: Αν στην επίλυση της παρανόησης έχει όντως τόσο μεγάλη σημασία ο προσδιορισμός του νοήματος κατά τον ομιλητή, τότε δεν μπορούμε πια να ισχυριζόμαστε ότι το νόημα ενός εκφωνήματος είναι προϊόν διαπραγμάτευσης μεταξύ των συνομιλούντων. Το γενικό αυτό συμπέρασμα, όμως δεν δικαιούται να το εξάγει μια ποιοτική έρευνα όπως αυτή, εφ' όσον δεν επιτρέπεται να γενικεύσει τα συμπεράσματά της.

Σε ό,τι αφορά τις βαθύτερες αιτίες των παρανοήσεων, θεωρούμε ότι θα πρέπει να ζητηθεί η συνδρομή και άλλων επιστημών, καθώς η πρόσληψη της πραγματικότητας και άρα και των λεγομένων των άλλων γύρω μας συνδέεται και με μη γλωσσικούς παράγοντες, όπως είναι οι πλευρές της νοητικής μας λειτουργίας και της προσωπικότητάς μας. Αυτοί οι παράγοντες αποτελούν αντικείμενο μελέτης άλλων επιστημών και άρα η σφαιρική μελέτη του φαινομένου της παρανόησης δεν μπορεί παρά να είναι διεπιστημονική.

Επίλογος

Αν η παρανόηση δεν υπονομεύει την επικοινωνία και αν η επίλυσή της είναι δυνατή με τα μέσα που μας παρέχει ο προφορικός λόγος, η μέθοδος του διαλόγου, η λογική μας ικανότητα και η καλή μας προαίρεση, τότε μάλλον μπορούμε να είμαστε αισιόδοξοι. Ίσως τελικά οι διαφορετικοί κόσμοι που συναντιούνται κάθε φορά που διαφορετικοί άνθρωποι συνομιλούν, να μην απέχουν και τόσο πολύ, αν ένας καλοπροαίρετος διάλογος αρκεί για να τους γεφυρώσει. Ίσως η συμβίωσή μας σε αυτόν τον πλανήτη και η συνεργασία μας να μην είναι τόσο δύσκολη αν ο Άλλος δίπλα μας δεν είναι πρόβλημα που πρέπει να λυθεί, αλλά συνεργάτης με κοινό σκοπό τη λύση του προβλήματος.

Παράρτημα Α

Δείγματα Παρανόησης

Στο παράρτημα αυτό παραθέτουμε όλα τα δεδομένα που συλλέξαμε κατά την εκπόνηση αυτής της μεταπτυχιακής διατριβής ταξινομημένα σε τρεις κατηγορίες: Τα δεδομένα που προέκυψαν από προσωπική παρατήρηση, εκείνα που προέκυψαν από τη μελέτη του υλικού του Corpus Προφορικού Λόγου του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών και εκείνα που αποτελούν προϊόν απομαγνητοφώνησης τηλεοπτικών συζητήσεων αναρτημένων στο διαδίκτυο. Πριν την παράθεση του διαλογικού κειμένου που συμπεριλαμβάνει την παρανόηση δίνονται κάποιες πληροφορίες σχετικά με την επικοινωνιακή περίσταση στο πλαίσιο της οποίας προέκυψε η παρανόηση.

A.1 Παρανοήσεις που καταγράφηκαν έπειτα από παρατήρηση

1. Επικοινωνιακή περίσταση: Φιλική κουβέντα σε καφέ. Οι δύο συνομιλητές είναι από μια περιοχή στην οποία υπάρχει ένα ιχθυοπωλείο, που ονομάζεται «ΘΑΛΑΣΣΑ», και στο οποίο εργάζεται ο αδελφός του Α. Η συνομιλία γίνεται τον Νοέμβριο.

....

A: Οι γονείς σας πηγαίνουν στη ΘΑΛΑΣΣΑ;

B: (ξάφνιασμα που φαίνεται από μορφασμό στο πρόσωπο) Εεε, το καλοκαίρι πήγαιναν κάθε μέρα, στη (όνομα παραθαλάσσιας περιοχής).

A: Όσοχι (γέλιο). Στο μαγαζί που είναι ο αδελφός μου, για να πάρουν ψάρια.

B: Αα. Όχι, δεν πηγαίνουν.

2. Επικοινωνιακή περίσταση: Η Β έχει προσφέρει στα παιδιά της το βραδινό τους φαγητό και τα επιβλέπει ενώ τρώνε. Ο Α είναι ένα από τα παιδιά της. Είναι οκτώ χρονών.

A: Μπορώ να πάρω κι άλλο ρύζι;

B: Ναι, μπορείς.

Μετά από λίγο:

B: Τι άλλο θα φας;

A: Σου είπα ότι θέλω ρύζι εδώ και ώρα!(εκνευρισμένα)

B: Σου είπα ότι μπορείς να πάρεις. Γιατί δεν βάζεις στο πιάτο σου;

A: Δεν μπορώ μόνος μου!

3. Επικοινωνιακή περίσταση: Η Β έχει δώσει στον Α, που είναι γιος της, το θερμόμετρο για να θερμομετρηθεί μόνος του και τη στιγμή που αρχίζει ο διάλογος βάζει ένα ταψί με πίτα στο φούρνο για να ψηθεί.

A: Μαμά, πόση ώρα θα κάνει;

B: (Χωρίς να τον κοιτάξει). Ου,ου τώρα αυτό θα κάνει μια ώρα περίπου.

A: Μαμά! (Σε τόνο εύθυμης διαμαρτυρίας, χαμογελώντας)

B: (Στρέφεται και τον κοιτάζει) Α, για το θερμόμετρο λες!

A: Εγώ νόμιζα ότι μου κάνεις πλάκα!

B: Νόμιζα ότι ρωτάς για την πίτα! Βγάλ' το, είναι έτοιμο πια.

(σημείωση: Νόμιζε ότι το παιδί ανυπομονούσε να φάει πίτα και γι' αυτό ρωτούσε πότε θα είναι έτοιμη. Προφανώς στον εγκέφαλό της εκείνη τη στιγμή κυριαρχούσε η εικόνα της πίτας προς την οποία έβλεπε και η εικόνα του θερμομέτρου που δεν φαινόταν καν είχε περάσει στο ... παρασκήνιο.) (Σημ. Την ώρα που στρέφεται και τον κοιτάζει συνειδητοποιεί ότι έχει στη μασχάλη του ακόμη το θερμόμετρο.)

4. Η συνομιλία αναφέρεται στα κουλούρια που έχει φτιάξει η Β και ο Α έχει δοκιμάσει. Η Β είναι μητέρα του Α και είναι και οι δύο ενήλικες. Οι φράσεις στις παρενθέσεις είναι πληροφορίες που μας δόθηκαν ή μας επιβεβαιώθηκαν εκ των υστέρων.

A: *Γιατί καίγανε τα κουλούρια;* (καίγανε = είχαν καυτερή γεύση)

B: *Δεν ξέρω.*

Μεσολαβεί άλλη συζήτηση.

(Η Β σκέφτεται τι μπορεί να έχουν τα κουλούρια που να τους δίνει τέτοια γεύση)

B: *Έχει λικέρ μαστίχα.* (στη ζύμη από την οποία έγιναν κουλούρια)

A: *(γελάει) Α! Εγώ νόμιζα ότι έχει λικέρ και πήγα να φέρω!*

5. Επικοινωνιακό πλαίσιο: Ο Α, 7 χρονών, απευθύνεται στη μητέρα του Β. Παρόντες είναι και οι Γ και Δ, ενήλικες.

A: *Μαμά, έχει γλυκό πορτοκάλι;*

B: *Όχι.*

Μετά από λίγο:

B: *(Προσφώνηση προς το παιδί), όταν είπες «γλυκό πορτοκάλι», εννοούσες πορτοκάλι με γλυκιά γεύση;*

A: *Ναι!*

B: *Εγώ νόμιζα ότι εννοούσε γλυκό στο βάζο και του είπα όχι.*

Γ: *Εγώ κατάλαβα πορτοκαλόπιτα.*

Δ: *Εγώ κατάλαβα γλυκό κουταλιού.*

6. Η παρανόηση που παραθέτουμε στη συνέχεια προέκυψε μεταξύ παιδιών 11 και 9 χρονών και εξελίχθηκε χωρίς να είμαστε παρόντες. Παραθέτουμε την αφήγηση της μεγαλύτερης ομιλήτριας που την αποτυπώνει από μνήμης. Θεωρούμε ότι η αφήγηση αυτή είναι χρήσιμη ερευνητικά γιατί περιγράφει όλα τα στάδια της παρανόησης εκτός από την επίλυση:

«Κοιτάζω το ρολόι μου: Βλέπω πως έχει περάσει μισή ώρα από τη στιγμή που το είχα κοιτάξει πριν. Και λέω ενθουσιασμένη στην αδερφή μου: «Πέρασε μια ολόκληρη μισή ώρα!» «Ολόκληρη ή μισή;» με ρώτησε εκείνη που μπερδεύτηκε. Και εγώ θύμωσα, γιατί νόμιζα ότι με κορόιδευε».

7. Η παρανόηση που ακολουθεί δεν καταγράφεται λέξη προς λέξη για δύο λόγους: Πρώτον για να εξασφαλιστεί απόλυτα η ανωνυμία των προσώπων, καθώς ακόμη και οι συσχετισμοί μπορεί να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους, και δεύτερον, γιατί η παρανόηση και η λύση της απέχουν μεταξύ τους μέσα στο διάλογο, με αποτέλεσμα η μνήμη να μην μπορεί να συγκρατήσει τις λεπτομέρειες.

Επικοινωνιακή περίσταση: Η Α συνομιλεί με τον Β που είναι μεγαλύτερης ηλικίας. Είναι στενοί συγγενείς.

Η Α περιέγραφε μια κατάσταση στον Β. Κάποια στιγμή η Α εκφώνησε τη φράση *παιδί ναρκομανή*. Η λέξη *παιδί* βρισκόταν σε αιτιατική πτώση και η λέξη *ναρκομανή* σε γενική πτώση. Ο ακροατής (Β) θεώρησε ότι βρίσκεται σε αιτιατική, με αποτέλεσμα να εκπλαγεί και να κάνει το σχόλιο: *Σε τέτοια ηλικία!* Η ομιλήτρια στην αρχή δεν κατάλαβε τη σημασία του σχολίου, καθώς δεν έβρισκε κάτι παράδοξο στο συσχετισμό της ηλικίας του παιδιού με την κατάσταση του γονέα, αλλά από σεβασμό στο συνομιλητή της δεν το επεσήμανε και συνέχισε να περιγράφει την κατάσταση που ήδη περιέγραφε. Αργότερα στη διάρκεια του διαλόγου αποφάσισε να ρωτήσει σχετικά με αυτό με μια φράση του τύπου «Τι πήγες να πεις για την ηλικία του παιδιού;» Από τα νέα σχόλια του Β η Α κατάλαβε ότι ο Β θεώρησε ότι το ίδιο το παιδί ήταν εξάρτημένο και ότι επρόκειτο για παρανόηση εξαιτίας του κοινού τύπου αιτιατικής και γενικής, οπότε έδωσε αμέσως τις ανάλογες εξηγήσεις και η παρανόηση λύθηκε.

A.2 Παρανοήσεις που εντοπίστηκαν στο υλικό του Corpus Προφορικού Λόγου του ΙΝΣ

Οι παρανοήσεις που ακολουθούν εντοπίστηκαν σε διαλογικά κείμενα που συμπεριλαμβάνονται στο Corpus Προφορικού Λόγου του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη) και ταυτόχρονα στον τόμο *Παυλίδου, Θ.-Σ. (2016)*. Εδώ τις καταγράφουμε χωρίς ονόματα και χωρίς τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται στην καταγραφή των απομαγνητοφωνημένων συνομιλιών του

Corpus, το οποίο διατίθεται στο πλαίσιο ενός ερευνητικού προγράμματος που ακολουθεί τη μέθοδο της Ανάλυσης Συνομιλίας. Χρησιμοποιούμε μόνο σε κάποιες περιπτώσεις το σύμβολο των αγκυλών που δηλώνει επικάλυψη εκφωνημάτων.

1. Από την τηλεφωνική συνδιάλεξη II.8 “ Πήρα να σου πω για τη φίλη μας”
[II.23.A.39.2ΣΣ1]

Επικοινωνιακή περίσταση: Η συνομιλία είναι τηλεφωνική. Η παρανόηση δεν μπορεί εύκολα να αναλυθεί γιατί δεν είναι κατανοητός ο κώδικας μεταξύ των φίλων. Μας λείπουν στοιχεία που αυτές γνωρίζουν. Αυτό που ακολουθεί είναι απόσπασμα της συνομιλίας.

A: Πήρα να σου πω για τη φίλη μας το κοράκι. Πήρε το λόουερ της με έι τώρα. Και συγχύστηκα.

B: Ποια φίλη μας ρε;

A: Ε! Έχουμε πολλά κοράκια (χαμηλόφωνο γελάκι)]

B: [Που πήρε το λόουερ]

με έι.

A: Ναι.

B: Ποια ρε;

A: Τς, [η Γ], ρε.

B: [A, η Γ]; Πότε έγιν' αυτό;

A: Πότε πήρε το λόουερ; Φαντάζομαι, δεν είχες γεννηθεί ακόμα όταν πήρε το λόουερ. (γελαστά)

B: Ναι. Άντε. Δεν τό ήξερα. (ενώ η Α γελάει)

A: Ούτε κι εγώ το ήξερα. [Τώρα που]

B: [Νόμιζα]ότι κάποια που έδινε τώρα ρε.

A: Όχι ρε. Άμα έδινε τώρα πότε θα βγαίνουν τ' αποτελέσματα κι εσύ;

B: Αα. Μα και γι' αυτό λέω ποια.

2. Απόσπασμα από τη συνομιλία: I.2 Προετοιμασίες για το δείπνο παραμονή Πρωτοχρονιάς [I.22.A.3.2]
(Το θέμα του συγκεκριμένου αποσπάσματος δεν συνδέεται με τον τίτλο της συνομιλίας)

Επικοινωνιακή περίσταση: Ο Β εξηγεί στην Α πώς σχεδίασε μια εικονική μάχη στον υπολογιστή. Παρεμβαίνουν στο διάλογο επίσης ο Γ και η Δ. Η συζήτηση συμπεριλαμβάνεται στις καθημερινές συζητήσεις του Corpus.

A: Πώω, δε μου λες πώς το κάνετε αυτό;

A: Δηλαδή, δίνετε στο πρόγρα- δί[νετε κάποιες πληροφορίες,]

B: Όχ'παιδί μου. Εμείς χαράξαμε.

A: Εκτός απ' αυτό. Λες πληροφορίες. Βάζ'ς κάποιες πληροφορίες μέσα; [Ότι εί]χαν τόσο στρατό [οι... οι τάδε]

B: [Όχι.][Εμείς τα βάλαμε αυτά. Εμείς τα βάλαμε. Μεις τα βάλαμε. Τα δεδομένα βάλαμε.

A: [Τα βάλατε αυτά]. Τα δεδομένα. [Αυτό λέω ρε παιδί μου.]

B: Ναι εμείς τα βάλαμε. Ναι. Δεν μας τα 'δωσε το κομπιούτερ, εμείς τα βάλαμε [αυτά].

A: [Ναι]. Αυτ[ό δε σου λέω;]

Γ: [Φτιάξαν τα] τείχη,

B: Φτιάξαμε τα τείχη, βάλαμε τον πληθυσμό, τα κτίρια ξέρω γω,

A: Ν[αι],

B: [και]βάλαμε απ'έξω και τη ...

Δ: Είναι δεδομένο το στράτευμα. Ότι έχει εφτά χιλιάδες η πόλη πολιορκούμενη.
[Δεν μπορούν] να το αλλάξουν αυτό.

B:[Και βάλαμε]. Ναι αυτό [δεν αλλάζει].

A: [Και δε μου λ]ες; Θα είναι αναπόφευκτο ας πούμε η άλωση;

B:Εμείς θα προσπαθήσουμε να μη[ν μπορούν να μπουν.]

A: Δηλαδή μπορεί ας πούμε να το ε... με το, με τη δική σου την παρέμβαση, έτσι όπως θα πατάς τα κουμπιά και θα παίζεις, να ανατραπεί και το αποτέλεσμα που συνέβη στην πραγματικότητα;

B: [Ε, βέβαια, αφού δ-] παίζουμε εμείς τώρα. Παίζουμε εμείς με το κομπιούτερ υποτίθεται. Εμείς με το κομπιούτερ θα παίζουμε.

Δ: Ναι.

B: Αλλά είναι τέτοιος ο συσχετισμός των δυνάμεων, που κατά πάσα δηλαδή ενενήντα εννιά τοις εκατό θα μας πελεκήσουν να πούμε.

A: Ναι.

B: Εμείς έχουμε εκατόν πενήντα στρατιώτες κι αυτοί έχουν χίλιους να πούμε.

A: Ναι.

B: Εμείς έχουμε ξέρω γω προμήθειες διακόσια κι αυτοί έχουν πέντε χιλιάδες. Δηλα[δή]

Δ: [Είναι δ]εδομένα .

Α: [Κι αυτά] πού τα βρήκατε;

Β: Ποια βρή[καμε].

Α: [Τα δια-] τα στοιχεία [ρε παιδί μου, δηλαδή]

Δ: (βήχει)

Α: [Τον αριθμό.]

Β:[Ιστορικά στ]οιχεία ρε παιδί μου.

Α: Μα θα με τρελάνει αυτός. Δε λέω εγώ τώρα τι ακριβώς έγινε, ότι είχαν λίγες προμ- το- και στον αριθμό ακόμη τα βρήκατε αυτά; Τα ιστορικά;

Δ: Στο κομπιούτερ.

Β: Στο κομπιούτερ; Όχι ρε

Α: Και τα βάλατε στο κομπιούτ-[ποιο]κομπιούτερ βρε (γυναικείο όνομα);

Β:[Τα] Δεν υπάρ[χουν στο κομπιούτερ αυτά. Τα βρήκαμε από βιβλία] αυτά.

Α: [Τα βρήκαν από βιβλία υποτίθεται]

...

3. Απόσπασμα από τη συνομιλία 1.3 Μετακινήσεις -τηλεοπτικές σειρές -ζήλιες [1.31.B.71.1]

Επικοινωνιακή περίσταση: Πρόκειται για φιλική συζήτηση. Η Α έχει ήδη διηγηθεί ότι ενώ οδηγούσε ένα μακρύ όχημα προκάλεσε ζημιά σε παράνομα σταθμευμένο αυτοκίνητο και προκάλεσε την οργή του οδηγού του. Η συζήτηση συνεχίζεται. Για να διευκολυνθεί η επεξεργασία του νοήματος του αποσπάσματος, δεν σημειώνουμε τις φωνητικές-χρονικές επικαλύψεις των εκφωνημάτων, καθώς δεν επηρεάζουν το νόημα.

Α: Άμα με εκνευρίσουν θα φωνάξω. Αλλά τελospάντων και ντα-και δεν ήταν και δικό μου το αυτοκίνητο. Κατάλαβες; Ήταν ξένο το αμάξι. Κι ο μπαμπάς μου πλάι δε μιλούσε (ξέρω γω)

Β: Τι! Ξένο.

Α: Του μπαμπά μου είναι δεν είν' δικό μου.

Β: Αα...

Γ: Και ξένο

Β: Α, εγώ νόμιζα ότι...

Γ: Είν' του μπαμπά σου τώρα; (γελώντας)

Α: Όχι (γελώντας)

4. Απόσπασμα από την ίδια συνομιλία

Επικοινωνιακή περίσταση: Ανεπίσημη συζήτηση για τη ζήλεια στις σχέσεις.

B: Βασικά όσοι ζηλεύουνε είν' αυτοί που θέλουνε και να τους ζηλεύουνε και το προκαλούνε και στους άλλους ξέρω γω. Ένα δράμα.

A: Εγώ όταν υπάρχει αυτό το, πώς το λένε. (Καθαρίζει το λαιμό του)

B: Πιστεύω...

A: Αυτό το παιχνίδι που νιώθεις ότι ακόμα διεκδικείς τον άλλο, αλλά δεν το διεκδικείς με τη ζήλεια, αλλά [προσπαθείς να το κερδίσεις με τον αντίθετο]

Γ: [Όχι με τοο, ναι.]

B: [M]

Γ: [Ναι]

A: τρόπο, ας πούμε όχι, εε με το

B: Ναι, ναι.

A: να τον κάνεις να νιώσει ότι είναι κτήμα σου, με τον άλλο τρόπο. Το, μμ, να προσπαθείς να προσελκ- να ελ- να κάνεις αυτά π' τ' αρέσουνε, να κάνεις υποχωρήσεις σε άλλα θέματα,

B: Μμ...

A: Ας πούμε αυτό είναι...

Γ: Ναι, αυτό.

B: Είναι πολύ γλυκό.

A: Ναι. Αυτό είναι πολύ-αυτό το εκτιμώ ας πούμε, παρα πολύ. Αλλά το άλλο ας πούμε και όσο κι αν συμβολίζει ας πούμε...

Γ: Το άλλο είναι χαζομάρα

A:... κι αν αποδεικνύει την αγάπη, εγώ (κόμπιασμα) εμένα με... μ' ανατριχιάζει αυτό. Δε μπορώ. Σε...

B: Κι εμένα. Με αναγουλιάζει μπορώ να σου πω.

A: Ναι. Σε σκηνές

Γ: Δηλαδή τι. Θεε να είσαι με τον άλλο για να διεκδικεί. Με

A: Ας πούμε...

Γ: κάποιον άλλο να είσαι-να κάνεις ότι είσαι ξέρω γω με κάποιον άλλο για να πάρεις τον άλλον;

B: Τι;

Γ: Για να διεκδ-για να έχεις αυτόν που θέλεις να κάνεις ότι, ότι να κάνεις τον άλλο να ζηλέψει ξέρω γω;

B: Α, όχι αυτό. Ποτέ δε θα τό κανα. Όχι. Εγώ λέω το άλλο.

A: Ε, αυτό θα 'τανε, δεν το συζητώ.

Γ: Όχι αυτό. Ούτ' αυτό. Αυτό είναι τέτοιο...

B: Να ζηλεύεις -να τον ζηλεύεις εσύ. Όχι να τον κά-(γελάει) όχι να τον κάνεις μετά να τον κάνεις (γελώντας και χτυπώντας τα χέρια της)

Γ: Αα!

A: (γελάκι)

B: να σε ζηλεύει κιόλας. Πωω αυτό –αυτό θα το βαριόμουνα πραγματικά.

Γ: Όχι.

A: Αυτό ήτανε... δεν υπάρχει...

5. Απόσπασμα από την συνομιλία V.2 «Έχετε νιώσει ποτέ γραφικός; [V.33.Bc.39.16.6]

Επικοινωνιακή περίσταση: συνέντευξη πολιτικού (Π) από δημοσιογράφο (Δ)

Δ: Και πολλές φορές στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, φέισμπουκ, τουίτερ, έχετε χαρακτηριστεί, έχετε απευθυνθεί στους ακολούθους σας ή στους φίλους σας

Π: Ακολούθους δεν έχω.

Δ: Δεν είστε στο τουίτερ.

Π: Όχι, δεν-Ναι, δεν έχω.

Δ: Άρα δεν έχετε ακολούθους, έχετε φίλους.

Π: Το θεωρούσατε πιστή μετάφραση, εγώ το είπα εν είδει αυλής.

...

6. Απόσπασμα από την ίδια συνομιλία

Οι φράσεις που καταγράφονται διαδοχικά αλλά βρίσκονται μέσα σε όμοιες αγκύλες εκφωνούνται ταυτόχρονα.

Π: Κύριε (επώνυμο δημοσιογράφου), το δικαίωμα στην ανομία την κοινωνική ξεκίνησε απ' την κρατική ανομία. Από κει ξεκίνησε. Όταν βλέπουμε ότι επί τριαντοχτώ χρόνια φτιάχνονται επιτροπές οι οποίες αλληλοαθώνονται, κανένας δεν παραπέμπεται παρά μόνο ένα μαύρο πρόβα[το που] είχε, που είχε αποσυρθεί-

Δ: [Βία στη βία;]

Π: Όχι βία στη βία. Μην- Τώρα, δεν θέλω να τσιτάρουμε [τη συζήτηση.]

Δ: [Θα ήθελα να] {μιλήσουμε λίγο για λεξική βία. Προσπαθώ να σας δώσω}

Π: {Δε θέλω να τσιτάρουμε τη συζήτηση. Σας είπα ότι} όποιος αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει βία είναι ηθικά τουλάχιστον χαμένος,[γιατί δεν μπορεί] να αντιμετωπίσει μια κατάσταση.

Δ: [Θα ήθελα να μιλήσουμε λίγο-

(Η συζήτηση συνεχίζεται)

A.3 Απομαγνητοφωνημένες τηλεοπτικές συζητήσεις από το διαδίκτυο

Οι ακόλουθες συζητήσεις προέρχονται από τηλεοπτικές εκπομπές που βρίσκονται αναρτημένες στο διαδίκτυο στους ιστότοπους που αναφέρονται στη βιβλιογραφία δίπλα στους αριθμούς [1] και [2] αντίστοιχα.

1. Το ακόλουθο απόσπασμα προέρχεται από τηλεοπτική εκπομπή σχετική με γεωπολιτικά θέματα και η συγκεκριμένη συζήτηση αφορά το καθεστώς μιας χώρας (Α) και τις αλλαγές που έχει επιφέρει σε αυτό κάποιος πολιτικός –έστω (Χ) – που κατέχει ηγετική θέση στη χώρα αυτή. Συνομιλούν ένας Έλληνας πολιτικός (Π) και ο δημοσιογράφος (Δ). [1]

Π: Ο (Χ) στην ανατολή αυτής της μεγάλης πολιτικής σταδιοδρομίας εξέφρασε έναν μετριοπαθή συντηρητισμό και ταυτόχρονα αντιτάχθηκε με έναν ρεπουμπλικάνικο ως το πούμε τρόπο στο στρατιωτικό κατεστημένο και τον (... -ισμό) ⁶Αυτό είναι... είναι κοινωνική η παρέμβασή του. Δηλαδή άνοιξε το δρόμο για τα χαμηλά στρώματα να πάνε στο σχολείο. Άνοιξε δουλειές. Η εξουσία στην(Α) ήδη απ' τους (συλλογικό όνομα επαναστατών των αρχών του αιώνα) και κυρίως μετά τον (όνομα πολιτικού του παρελθόντος) ήταν υπόθεση μιας μικρής ελίτ.

Δημοσιογράφος: Εν τέλει όμως χωρίς να αλλάξει τα βασικά χαρακτηριστικά της... του Α-ικού⁷ καθεστώτος.

Π: Όχι, όχι, τα 'χει αλλάξει δεν 'ν το ίδιο, δεν (ει)ν το ίδιο.

Δ: Ο αντιδημοκρατικός τρόπος διακυβέρνησης, οι διώξεις των αντιφρονούντων και τα λοιπά, όλ' αυτά παραμένουν.

---

⁶Πολιτική και ιδεολογική τάση που συνδέεται με όνομα πολιτικού του παρελθόντος της χώρας (Α).

⁷ Εθνικό όνομα που παράγεται από το όνομα της χώρας (Α).

Π: Αυτό/Ναι. Αυτό είναι άλλο. Όχι, όχι. Μιλάω για τη νομή της εξουσίας.

Δ.: Την άσκηση της εξουσίας

Π: Ναι, για τη νομή της εξουσίας. Ήταν αποκλεισμένοι οι... Αποκλεισμένοι όλοι οι άλλοι πλην μιας δήθεν κοσμικής ελίτ.

2. Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από συζήτηση που ενημερώνει το κοινό για επικείμενη εκδήλωση στην οποία επρόκειτο να συζητηθούν εκτός των άλλων και τα θέματα που συζητούν οι συνομιλητές και εδώ. [2]

Δ: Έχουνε χτιστεί καριέρες, κυρία (επώνυμο), πάνω στο χρέος, καριέρες και καριέρες.

A: Ε,ε... εγώ δεν/

Δ: Εδώ που κάθεστε έχουν καθίσει πολίτες σαν κι εσάς που λέγανε «εμείς θα 'ρθούμε στα πράγματα και θα κάνουμε σ' αυτό ... το επονείδιστο χρέος θα κάνουμε καταμερισμό (αδιευκρίνιστη λέξη)

A: Είναι επονείδιστο το χρέος

Δ: Ωραία

A: Είναι παράνομο

Δ: Παράνομα, όλα αυτά. Και επαχθές. Λοιπόν. Τα λέγανε αυτά και γίνανε υφυπουργοί μετά.

A: Εντάξει. Εγώ/

Δ: Ναι. Και μετά κουβέντα για το χρέος δεν είπανε. Κάνανε καριέρες όλοι αυτοί.

B: Ναι, αλλά η κυρία (ΕΠΩΝΥΜΟ) / (όνομα κόμματος) δε γράφει από κάτω;
(Αδιευκρίνιστη φράση)

A: Κοιτάξτε. Αυτά όλα τα οποία λέγανε, τα προβλέπει το διεθνές δίκαιο. Υπάρχει ένα διεθνές πλαίσιο που τα προβλέπει. Εάν τώρα όταν ανεβείς εσύ στην καρέκλα, τα ξεχάσεις, αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπάρχει το νομικό πλαίσιο. Το νομικό πλαίσιο υπάρχει. Τώρα αν θέλει κάποιος, έχει την πολιτική βούληση να το εφαρμόσει, καλώς. Εάν δεν έχει την πολιτική βούληση να το εφαρμόσει, τότε έχει τη διεθνή ευθύνη, διότι το κάθε κράτος ως μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών που προβλέπει και η Χάρτα των Ηνωμένων Εθνών και η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου προβλέπουν αυτά τα οποία σας λέω.

B: Κυρία (επώνυμο)

Δ: Ωραία. __Εντάξει, _____ μάλιστα _____ Κύριε (επώνυμο). (Τα λέει ενώ μιλάει η A)

B: Κυρία (ΕΠΩΝΥΜΟ), Κυρία (ΕΠΩΝΥΜΟ) ε;

M: Μάλιστα.

M: Κυρία (ΕΠΩΝΥΜΟ), ο κύριος (ΕΠΩΝΥΜΟ) ε, ο κύριος (ΕΠΩΝΥΜΟ). Τι λέω; - ο κύριος (ΕΠΩΝΥΜΟ) δε βλέπει από κάτω, του (ΟΝΟΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ) δεν είσαστε εσείς; Του (ΟΝΟΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ);

M: Ναι, βεβαίως, βεβαίως.

Δ: Του (ΟΝΟΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ), του (ΟΝΟΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ). Το λέει κάτω.

B: Του (ΟΝΟΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ). Τα βλέπει όλα ροζ, κόκκινα, ο κύριος (ΕΠΩΝΥΜΟ) τα έχει παρεξηγήσει.

Δ: Ναι, ναι, ναι. (ειρωνικά;)

B: Τα έχετε παρεξηγήσει αγαπητέ συνάδελφε/

Δ: Μα δεν είπα για την κυρία (δείχνει την Α) ότι έκανε καριέρα. Είπα ότι άλλοι χτίσανε πολιτικές καριέρες/

B: Μα η κυρία του (ονομα πολιτικού κόμματος) είναι. Συμφωνεί με αυτούς; Δε συμφωνεί μ' αυτούς!

Δ: Μα δεν είπα ότι συμφωνεί η γυναίκα. Είπα

A: Μα είναι αληθές αυτό που λέτε! Δεν διαφωνώ! Δεν διαφωνώ.

Δ: Μα και βέβαια είναι αληθές. Μα εδώ τα λέγανε, στη θέση σας καθόντουσαν. Μη νομίζετε.

A: Δεν διαφωνώ. Απλώς/

Δ: Εμείς δεν ξεχνάμε.

A: Κι εγώ τα θυμάμαι πάρα πολύ καλά!

Δ: Α μπράβο. Θυμάστε τι λέγανε.

A: Βεβαίως. Βεβαίως.

Βεβαίως.

Δ: Όλη μέρα παρελαύνανε, μας είχανε σκοτίσει τα αυτιά στον (ονομα δημοσιογραφου), στον (ονομα δημοσιογραφου), τι λέγανε; Θα διαγράψουμε μονομερώς το χρέος. Αυτοί που κυβερνούν σήμερα.

A: Ναι, γιατί το προβλέπει το διεθνές δίκαιο, δεν το βγάλανε, δεν το είπαν αυτοί, δεν είναι αυτοί οι οποίοι το κατασκεύασανε.

Δ: Α, ντάξει, ωραία, Συμφωνείτε λοιπόν μαζί μου. Δεν τα βλέπω εγώ αλλιώς. Έτσι είναι.

B: Κύριε συνάδελφε, πείτε ότι αυτοί /

A: Απλώς το διεθνές δίκαιο εξακολουθεί να υφίσταται παρότι αυτοί γίναν υπουργοί. Δεν

Δ: Δε ξέρω. Αυτό είναι μια άλλη ιστορία.

B: (Στον Δ) Πείτε, λοιπόν ότι αυτοί οι άνθρωποι μας έλεγαν ψέματα. Όμως εσείς δεν θέλετε να περάσετε αυτό. Εσείς θέλετε να περάσετε... –

Δ: Φυσικά. Ψέματα μας έλεγαν.

B: Εσείς θέλετε να περάσετε... Εσείς θέλετε να περάσετε...

A: Όχι, δεν λέγαν ψέματα, συγγνώμη...

B: (Στην Α.) Ψέματα. Αυτό θέλει να πει ο (ονομα του δημοσιογράφου). Ότι μας έλεγαν ψέματα. Συμφωνούμε!

A: Δεν νομίζω ότι θέλει να πει/, όχι,όχι.

Δ: Τι λέγανε, αλήθεια; Δηλαδή, λέγανε ότι όντως θα το κάνουν και το κάνανε;

B: Συμφωνούμε. Αλλά εσύ δε θές να περάσεις αυτό. Εσύ θές να περάσεις/

A: Όχι. Λέγανε αλήθεια ως προς το ότι το προβλέπει το διεθνές δίκαιο.

B: Συμφωνούμε. Αλλά εσύ δεν πας να περάσεις αυτό, Εσύ πας να περάσεις

Δ: Καλά, ότι το προβλέπει, μπορεί να το προβλέπει. Το θέμα είναι αν είσαι ανακόλουθος με αυτό που λες προεκλογικά, μετεκλογικά.

A: Αν έχεις την πολιτική βούληση να το κάνεις. Τελικά δεν είχαν την πολιτική βούληση να το κάνουν.

Δ: Κοιτάξτε, αν τους καλέσουμε και τους ρωτήσουμε, μπορεί να μη μας πουν αυτό που λέτε και να μας πουν ότι «εμείς είχαμε την πολιτική βούληση, αλλά αυτά δεν γίνονται.

B: Σ' αυτό συμφωνούμε. Αγαπητέ συνάδελφε, σ' αυτό σ/ Αγαπητέ συνάδελφε

A: Πώς δεν γίνονται; Αφού προβλέπεται, ισχύει, είναι ένα ισχύον δίκαιο.

Δ: Μην απολογηθώ εγώ γι' αυτούς που χτίσαν πολιτική καριέρα πάνω στο χρέος. Αφήστε το να το κάνουν μόνοι τους. Αν θέλουν.

B: Αγαπητέ συνάδελφε

A: Δεν πρόκειται να το κάνουν, εν πάση περιπτώσει...

Δ: Νομίζω δεν θα το κάνουν. Πράγματι. Έχετε δίκιο σ' αυτό.

A: Δεν θα το κάνουν ποτέ. Δεν θα το κάνουν ποτέ

B: Αγαπητέ (κύριε;) συνάδελφε

Δ: Ναι, κύριε συνάδελφε, παρακαλώ.

B: Αγαπητέ συνάδελφε σ' αυτό συμφωνούμε.

Δ: Ωραία. Χαίρομαι.

B: Αλλά εσείς δεν θέλετε να περάσετε αυτό. Εσείς θέλετε να περάσετε την άποψη των δανειστών.

Δ: Ποια είναι η άποψη των δανειστών;

B: Αυτό θέλετε να περάσετε.

Δ: Ποια δηλαδή είναι αυτή η άποψη, να δω και να σας πω αν θέλω να την περάσω ή όχι.

B: Ότι υπάρχει χρέος, ότι είναι όλα νομάλ, ότι έχουν δίκιο. Έτσι; Δεν θέλετε να στηλιτεύσετε τη συμπεριφορά των ψευτών και των πολιτικών απατεώνων. Γιατί δεν μας το λέτε αυτό κύριε (επώνυμο);

Δ: Αυτό έκανα. Πριν από λίγο αυτό έκανα.

A: Αυτό, ναι. Δεν το κατάλαβε.

Δ: Αυτό έκανα πριν από λίγο, νομίζω ότι δεν καταλάβατε καλά κύριε (επώνυμο)

A: Δεν τα κατάλαβε.

Δ: Λοιπόν, έξι και μισή, τη Δευτέρα που μας έρχεται, στο δημαρχείο της (όνομα περιοχής), η εκδήλωση και άλλα θέματα φυσικά, έτσι; αλλά και αυτά τα ζητήματα.

A: Ναι, ναι. Κυρίως θα επικεντρωθούμε στο θέμα της ιδιοκτησίας, το οποίο είναι αναφαίρετο θεμελιώδες δικαίωμα του κάθε πολίτη.

.....

Δ: Σας ευχαριστώ θερμά. Σας ευχαριστώ κυρία (επωνυμο), ευχαριστώ κι εσάς κύριε (επωνυμο) κι ας μην καταλάβατε τι είπα, δεν πειράζει, τη Δευτέρα θα τα πούμε εδώ, γεια και χαρά.

(Η συνάντηση κλείνει σε εύθυμο κλίμα.)

Βιβλιογραφία

[1] <https://www.youtube.com/watch?v=ezpQ8XlhQRA>

[2] https://www.youtube.com/watch?v=Nsif_7kAFpI,

Bazzanella, C. & Damiano, R., (1999) “ The interactional handling of misunderstanding in everyday conversations”, *Journal of Pragmatics*, 31, σελ. 817-836

Blum-Kulka, S. & Weizman E. (2003), “Misunderstandings in political interviews”, στο House, J., Kasper, G., Ross, S. (επιμ.), *Misunderstanding in social life: Discourse approaches to problematic talk*, London: Routledge, σελ. 107-128

Bonnefon, J-F, Feeney, A., & de Neys, W., (2011), The Risk of Polite Misunderstandings, *Current Directions in Psychological Science*, Vol. 20, No 5, σελ. 321-324

Bou-Franch. P. (2002), “ Misunderstandings and unofficial knowledge in institutional discourse”, στο D. Walton & D. Scheu (επιμ.), *Culture and Power Ac(unofficially)knowledging Cultural Studies in Spain*, Bern: Peter Lang (σελ. 323-341)

Brown P., (2015), “Politeness and Language” στο *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, p. 326-330, Elsevier

Grice, H.P. (1989) *Studies in the Way of Words*, Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press

Healey, P. (1995), *Communication as a special case of misunderstanding: Semantic Coordination in Dialogue*, Edinburgh: University of Edinburgh

Humphreys- Jones C., “Make, Make Do and Mend: The Role of the Hearer in Misunderstandings.” στο *Language for Hearers*, σελ. 105-126, (επιμ.) G. McGregor. Oxford: Pergamon

Hirst, G., Mc Roy, S., Heeman, P., Edmonds, P. & Horton, D. (1993), *Repairing conversational misunderstandings and non-understandings*, Toronto

House, J., Kasper, G. & Ross, S. (2003), *Misunderstanding in social life: Discourse approaches to problematic talk*, London: Routledge.

Κανάκης Κ. (2012), *Εισαγωγή στην Πραγματολογία*, Σημειώσεις Α.Π.ΚΥ
(2007), *Εισαγωγή στην πραγματολογία: Γνωστικές και κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης*, Αθήνα: Εκδόσεις του εικοστού πρώτου.

Kempson, R. M, Cann R., Gregoromichelaki, E. & Chatzikyriakidis, S. (2015) “ Language as Mechanisms for Interaction”, *Theoretical Linguistics*, July 2015

Lycan, W.G., (2007), *Φιλοσοφία της γλώσσας*, Αθήνα: Gutenberg.

Παυλίδου, Θ.-Σ. (2016). Το Corpus Προφορικού Λόγου του ΙΝΣ. Στο Θ.-Σ. Παυλίδου (επιμ.), Καταγράφοντας την Ελληνική Γλώσσα, 17-68. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Rapaport, W.J. (2002), *What did you mean by that? Misunderstanding, Negotiation and Syntactic Semantics*, Buffalo , NY 14260-2000

Rehbein, J. (2006) “ The cultural apparatus: Thoughts on relationship between language, culture, and society”, στο K. Buhrig & J.D. Thijs (επιμ.), *Beyond Misunderstanding: Linguistic analyses of intercultural communication*, Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins BV (σελ. 43-96)

Weigand, E. (1999), Misunderstanding: The standard case, *Journal of Pragmatics*, 31, 763-785

Yus F. R., (1999a) *Misunderstandings and explicit/implicit communication*, Pragmatics 9: 4.487-517, International Pragmatics Association

(1999b) *Towards a pragmatic taxonomy of misunderstandings*, Revista Canaria de Estudios Ingleses, No 38, 1999, p. 217-239

Ιστότοπος Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη) → Ερευνητικά Προγράμματα → Γλωσσική Διεπίδραση και Ανάλυση Συνομιλίας

http://www.ins.web.auth.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=130&Itemid=148&lang=el